

Sites of dark tourism as out-of-school learning environments in high school history teaching programs¹

İlker Dere² , Ceren Hatipoğlu³ and Şerif Can Hatipoğlu³

² Department of History, Tekirdağ Namık Kemal University, Tekirdağ, Türkiye; ³ Department of Turkish Language and Social Sciences Education, Ordu University, Ordu, Türkiye.

ABSTRACT

This study investigates the potential of dark tourism sites as out-of-school learning environments within high school history curricula. We employed document analysis to examine the History (2023, 2024) and Turkish Revolution History and Kemalism (2018, 2024) curricula, utilizing the "Sites of Dark Tourism in Türkiye" inventory by Dere et al. (2025). The analysis identified 149 sites suitable for history instruction, predominantly comprising architectural structures and graves. Notably, the 2024 curricula exhibited greater potential for integrating these sites than previous iterations. These findings demonstrated that Turkish educational programs provided a significant field of study, consistent with international literature on educational dark tourism. Consequently, we recommend conducting new, applied, and results-oriented research to further explore this pedagogical potential.

KEYWORDS

Dark tourism, tourism geography, history education, Turkish Republic history, and Kemalism, out-of-school learning environment.

Introduction

Significant memories often persist throughout an individual's life. These memories may originate from individual events or situations and from those with social impact. Memories stemming from social events constitute "collective memory." Frequently, these memories are anchored to specific locations. Consequently, the sites where collective memory forms leave lasting impressions on people. Thus, places of memory emerge, where memories are revived upon every recall. The French historian Pierre Nora first introduced the concept of "memory spaces" to describe these locations. According to Nora, memory spaces arrest time and prevent forgetting, rendering the intangible visible by defining the state of objects. Although their meanings change constantly, a location becomes a memory space when the imagination attributes symbolic significance to it. Simultaneously, they remain historical places even if they do not explicitly have a memorial function. Various elements, including memories, diaries, contracts, autobiographies, declarations, books, and treaties, can also fall within this scope. Although the locations of monumental sculptures or mausoleums are essential, these objects do not lose their status as memory spaces even when they are moved (Nora, 2006, p. 36). As pivotal centers of collective memory, memory spaces possess a significant relationship with tourism activities due to their religious, historical, cultural, social, or political characteristics (Dere et al., 2025). This relationship, combined with the motivations of visitors, holds substantial potential for the tourism industry.

¹ A part of this study was presented as an oral paper at the II International Congress on Integrated Social Research and Interdisciplinary Studies (ISRIS 2025), held on 30–31 May at Charles University in Prague, Czech Republic.

Dark tourism in memory spaces

Tourism encompasses travel activities involving temporary stays undertaken for diverse purposes, such as sightseeing, recreation, relaxation, and cultural engagement, while offering novel and unique experiences (Emekli, 2021). Recent developments in the sector have altered tourists' expectations and participation tendencies, fostering a tourist profile driven by personal inclinations and emerging trends that seek distinct experiences. Consequently, alternative types of tourism have inevitably emerged (Aksakallı et al., 2017, p. 216). Alternative tourism entails diversification designed to provide options alongside existing tourism types within a destination (Özer et al., 2016, p. 22). Within this framework, special interest tourism focuses on individuals' specific interests as the primary guide for their travel (Tanrısevdi & Çavuş, 2003, p. 11). Dark tourism represents one such specific interest (Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012, p. 139). Although scholars commonly refer to this concept as "dark tourism" in international literature (Foley & Lennon, 1996), both global and national literature employ a range of alternative terminology (see Table 1).

Table 1 Concepts and sources used instead of dark tourism

Concepts	Sources
Black Spots Tourism	Rojek, 1991
Battlefield tourism	Akbulut & Ekin, 2018; Alaeddinoğlu & Aliağaoğlu, 2007; Aliağaoğlu, 2008; Çiftçi et al., 2015; Doğaner, 2006; Türk, 2023
Dark Tourism	Ak-Çetin, 2020; Baranaydın, 2016; Birdir et al., 2015; Bowman & Pezzullo, 2010; Busby & Devereux, 2015; Çetinsöz & Temiz, 2016; Dere et al., 2025; Dimitrovski et al., 2014; Dresler, 2023; Foley & Lennon, 1996; Oren & Shani, 2012; Stone, 2006; Tarlow, 2005; Yıldırım & Top, 2024; Yıldız et al., 2015; Yılmaz & Eşitti, 2023
Death tourism	Kaya, 2006
Fright Tourism	Bristow & Newman, 2005
Grief tourism	Özçelik, 2012
Heritage tourism	Aliağaoğlu, 2004
Morbid Tourism	Blom, 2000
Prison tourism	Yılmaz, 2009
Special interest tourism	Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012
Terror Tourism	Yıldız et al., 2015
Thanatourism	Seaton, 1996; Light, 2017
War Tourism	Smith, 1998

As indicated in Table 1, the Turkish literature generally adopted the concept of "dark tourism." To maintain conceptual consistency with existing scholarship, this study also employed this terminology.

Foley and Lennon (1996) first introduced the concept of "dark tourism" into the literature (as cited in Stone, 2006, p. 148). According to Foley and Lennon (1996, p. 198), dark tourism refers to phenomena involving the presentation and consumption of real and commodified sites of death and disaster by visitors. Consequently, the ethical complexities inherent in dark tourism remain a subject of enduring controversy (Sun & Lv, 2025). Another perspective suggests that in Western cultures, the word "dark" evokes "dark actions," such as murder, assassination, genocide, and war, conceptualized as places devoid of light, as well as the "dark mood" and gloomy atmosphere palpable in these environments (Bowman & Pezzullo, 2010, p. 188). Furthermore, dark tourism encompasses "places where death occurred" and sites dedicated to representation and remembrance (Biran & Poria, 2012; Light, 2017).

In this context, Seaton (1996) posits that a visit falls within the scope of dark tourism if it is consistent with one of five categories. Image 1 presents these categories, based on Seaton's (1996, pp. 240–242) classification.

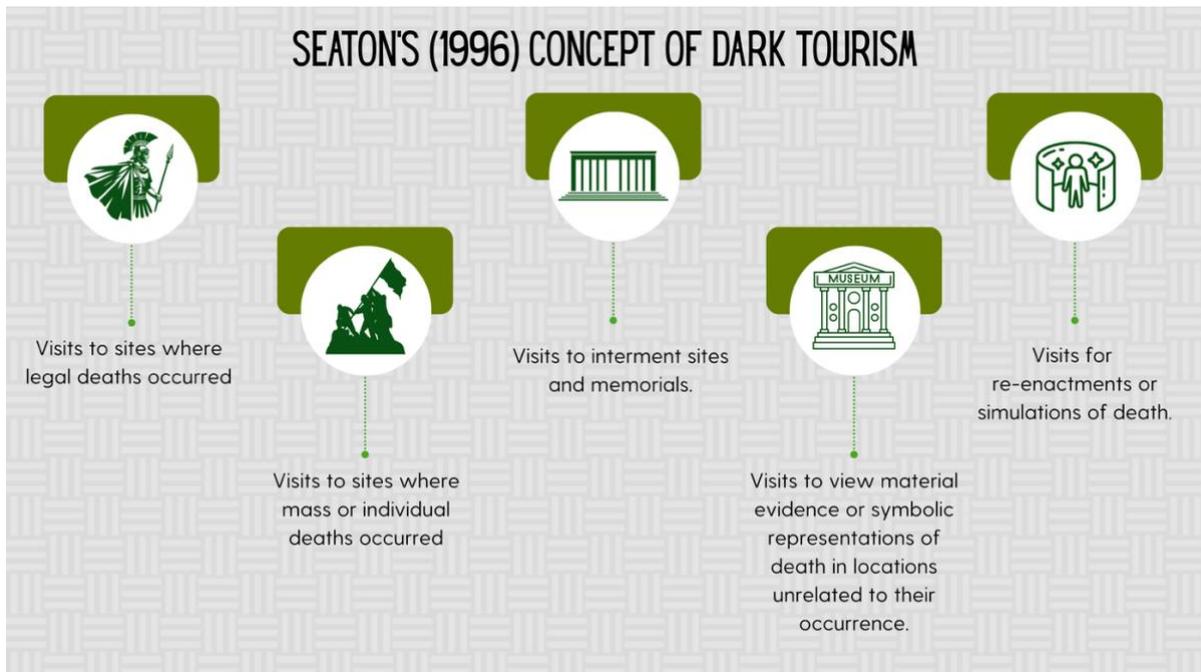

Image 1 Dark tourism, according to Seaton (1996)

Fundamentally, dark tourism occurs in locations where deaths transpired or where evidence, representations, or reenactments of these events exist. Indeed, Light's (2017) review of dark tourism research indicates that scholarly attention predominantly focuses on war and conflict zones, sites associated with genocide and slavery, prisons, and contemporary conflict or dangerous areas. Similarly, regarding studies conducted in Türkiye, Bulut and Demirel-İli (2022) identify war zones, martyrdom sites, and prisons as the primary subjects of research.

The pedagogical aspect of places of dark tourism

Beyond the political, historical, psychological, sociological, and cultural dimensions of dark tourism, the pedagogical function of these sites constitutes a critical dimension (Biran et al., 2011; Cohen, 2011; Kang et al., 2012; Strange & Kempa, 2003). However, the increasing frequency of visits by individuals seeking knowledge has underscored the pedagogical aspect of dark tourism sites (Dimitrovski et al., 2014, p. 192). This pedagogical potential stems closely from the status of these sites as out-of-school learning environments. Such environments provide many pedagogical contributions, including the integration of multiple senses into the teaching process, active participation, experiential learning, enduring learning, and the development of values and skills (Bakioğlu & Karamustafaoğlu, 2020; Çiçek & Saraç, 2017; Dere & Çifçi, 2022; Dere & Gökçinar, 2025; Durdukoca, 2023; Kır et al., 2021). Beyond these general contributions across various fields, Sutter (1994, p. 71) evaluates the benefits of visiting historical sites within the context of history education, noting:

- Field visits concretize concepts that are difficult to convey in the classroom, particularly in military history, regarding the necessity of understanding the terrain "on the spot." Arrows on a map are insufficient to convey the logistical difficulty of moving from point A to point B on the actual terrain.
- Regarding topics, such as 18th- and 19th-century migrations, having students physically attempt to move forward by "walking/pulling" (e.g., pulling a wagon through mud or uphill) facilitates the internalization of historical hardships.
- Two elements render the visit valuable: imagination (the ability to view the place through historical eyes) and the selection of appropriate location (diversifying the selected sites).

These experiences elevate history lessons beyond mere text and maps, providing opportunities to learn through sight, sound, and touch. The phenomena of "internalization" and

“concretization,” identified by Sutter (1994), are also central to dark tourism, which represents one of the most emotionally and profoundly engaging forms of history pedagogy. This is because dark tourism aims not merely to transfer information, but to engage individuals in an emotional and ethical dialogue with the places where tragic historical events transpired. In this context, regarding dark tourism specifically, significant global educational efforts focus on “genocide education” (mass atrocity tendencies and patterns) or, more specifically, “Holocaust education” (the massacres that occurred in Nazi Germany). Holocaust education aims to strengthen institutions and develop a culture of respect for rights, critical thinking, and active citizenship awareness to prevent the recurrence of similar crimes. To this end, guidelines are being developed to support educational programs in fields, such as peace education, citizenship education, media literacy, human rights education, and international understanding education, within the scope of Holocaust and genocide education.

Furthermore, the UNESCO (2017) guide recommends that teachers organize excursions to sites associated with dark tourism, including museums, historical sites, memorials, and traveling exhibitions, and prepare corresponding instructional materials. However, the guide does not explicitly use the term “dark tourism.” The guide emphasizes that these sites constitute an essential component of learning, reflection, and remembrance. UNESCO (2017) further advises providing students with opportunities for out-of-classroom participation on international days of remembrance, such as the International Day of Commemoration in Memory of the Victims of the Holocaust (January 27) and the International Day of Commemoration and Dignity of the Victims of the Crime of Genocide and its Prevention (December 9). In this context, institutions, such as the Auschwitz-Birkenau State Museum, provide visit guides for educators and employ the concept of Gedenkstättenpädagogik (memorial site pedagogy) when teaching about genocide and massacres (Auschwitz-Birkenau State Museum, 2025; Thimm et al., 2010, p. 11). Kaiser (2010) and Thimm et al. (2010) state that education conducted in locations where suffering transpired, or in memorials representing such suffering, facilitates learning on both cognitive and emotional levels. In a large-scale study on Holocaust education in the UK, Andrews et al. (2009) noted that teachers regarded these topics as “emotionally challenging but pedagogically indispensable. Ambrosewicz-Jacobs and Büttner (2014) argue that Holocaust education in Poland serves as a crucial tool for fostering commitment to democratic values and increasing human rights awareness. They further observe that teachers consider out-of-school learning the most effective technique for Holocaust education, specifically recommending Jewish cemeteries for this purpose. Zachrich et al. (2020) frame historical experience as a learning process necessitating cognitive, affective, and physical participation. Berg and Stolare (2024) demonstrated that at Auschwitz, a dark tourism site, students' mental and emotional responses were intertwined; this experience deepened their knowledge and heightened their sense of social responsibility. Similarly, Cowan and Maitles (2011) concluded that the learning experience at dark tourism sites strengthens students' empathy and historical awareness. Conversely, Flennegård and Mattsson (2021) cautioned that without sufficient historical content and a well-structured pedagogical process, educational programs at these sites risk eliciting only superficial emotional responses. Consequently, education systems globally recommend the use of dark tourism sites as out-of-school settings, provided that educators observe specific pedagogical principles.

Related literature

International scholarship has extensively examined dark tourism, defining the concept through diverse terminologies, outlining its general frameworks, and advancing conceptual discussions (Alexandra et al., 2014; Assylkhanova et al., 2025; Bigley et al., 2010; Blom, 2000; Cooper, 2006; Daugbjerg, 2011; Dunkley et al., 2011; Gatewood & Cameron, 2004; Hartmann et al., 2018; Holguin, 2005; Kang et al., 2012; Lennon & Foley, 2000; Magano et al., 2022; Manca et al., 2023; Rojek, 1991; Saha & Husain, 2025; Sann et al., 2024; Seaton, 1996, 1999; Sharma & Martini, 2024; Slade, 2003; Stone, 2006, 2012; Sun & Lv, 2025; Varnajot & Salim, 2024; Yousaf & Kim, 2023). Regarding the literature in Türkiye, studies can be categorized into four main headings based on

their focus: “conceptual and bibliometric studies,” “studies focused on visitor motivations, experiences, and behaviors,” “destination-focused studies,” and “education-focused studies” (Table 2).

Table 2 Classification of studies on dark tourism in the Turkish literature

Research Topics	Sources
Conceptual and Bibliometric Analyses	Bulut & Demirel-İli, 2022; Çatır, 2017; Çevik, 2023; Mutlu & Şahin-Ören, 2023; Özdemir & Çakmak, 2022
Destination-Focused Studies	Aksakallı et al., 2017; Alaeddinoğlu & Aliağaoğlu, 2007; Aliağaoğlu & Çiltepe, 2020; Aliağaoğlu, 2008; Alili, 2017; Atay & Yeşildağ, 2010; Belli & Güneren-Özdemir, 2018; Çetinsöz & Temiz, 2016; Çiftçi et al., 2015; Ergün & Oktay, 2022; Ertürk, 2018; Güncü & Güneş, 2017; Ilgar, 2015; Kılıç & Akyurt, 2011; Kılıç, 2021; Köseoğlu & Sezgin, 2024; Sezen-Doğancılı & Civelek-Oruç, 2016; Yılmaz & Eşitti, 2023; Yılmaz, 2009
Visitor Motivations, Experiences, and Behaviors	Akyurt-Kurnaz et al., 2013; Akyurt-Kurnaz & Kılıç, 2016; Aylan & Kaya, 2020; Bayram et al., 2021; Bilge & Küçükkaraca, 2022; Birdir et al., 2015; Cavlak & Cop, 2019; Çimen, 2020; Genç & Gülerterkin-Genç, 2021; Köleoğlu, 2018; Okuyucu & Erol, 2018 Öztürk & Bayrak, 2018
Pedagogical Studies	Buharalı, 2017; Dere et al., 2025; Oğuz-Haçat & Topal, 2023; Yazıcı et al., 2023

Following an overview of global and Turkish dark tourism scholarship, it is essential to address a significant body of research concerning the educational utility of these sites. Specifically, empirical studies quantifying the educational impact of site visits occupy a critical position within this domain. In this context, Cohen (2011) compared educational dark tourism experiences at a location where an atrocity occurred (camps in Europe) versus a site dedicated to its narrative (Yad Vashem). The study concluded that Yad Vashem offers a learning experience as unique and meaningful as those provided by the actual sites in Europe. Examining Holocaust education in Poland from a comparative perspective, Ambrosewicz-Jacobs and Büttner (2014) found that practices focusing on voluntary participation and local or individual narratives were the most effective methods for increasing students' tolerance and awareness of historical responsibility. Buharalı (2017) experimentally investigated the effect of using monument and statue images in Social Studies lessons on academic achievement. The quantitative results indicated that teaching with monument images did not significantly improve academic achievement compared to guidebook-based instruction; however, the study identified numerous monuments in Ankara linked to Social Studies learning outcomes. Dresler and Fuchs (2021) explored the educational experiences of German students at Auschwitz, revealing that the site provided learning opportunities that fostered group identity, emotional engagement, and moral reflection. Similarly, Israfilova and Khoo-Lattimore (2019) examined the use of dark tourism sites for educational purposes, determining that school trips to the Quba Genocide Memorial Complex increased children's interest in history and contributed to the development of values, such as patriotism. Grinfelde and Veliverronena (2021) researched the experiences of university students visiting dark tourism sites, observing that although students felt discomfort, they deemed the visits necessary and valuable for gaining empathetic understanding, emotional intelligence, and critical thinking skills. Jang et al. (2022) examined the development of dark tourism in Japan and its potential for educational integration. They concluded that the “Guided Hope Tourism Tour” approach implemented in Fukushima successfully combines educational and recreational elements, thereby contributing to regional revitalization. Evaluating out-of-school learning environments, Oğuz-Haçat and Topal (2023) concluded that cemeteries can serve as primary sources in history education by offering students a rich learning experience and facilitating enduring learning. Yazıcı et al. (2023) evaluated the experiences of middle school students during an educational trip to the Gallipoli Peninsula Historical National Park, finding that the trip contributed to students' cognitive, affective, and social development.

Dresler (2023) investigated how a trip to the War Remnants Museum affected children's moral sentiments. The research found that the experience triggered moral judgments; following the

trip, the children formed a strong bond with the Vietnamese people, embracing national identity and patriotism, while harboring negative feelings toward the U.S. military. Berg and Stolare (2024) examined the experiences of Swedish high school students following a trip to Auschwitz. They reported that the students' physical, emotional, and cognitive responses were mutually reinforcing, leading them to understand the reality of the Holocaust in a more personal way and spurring a desire to participate in future social actions. Finally, McMichael (2024) examined how educational dark tourism tours, specifically the Fukushima Ambassadors Program, shaped participants' experiences. The research concluded that the program reduced participants' prejudices and enhanced their skills, including critical thinking and global awareness.

While diverse studies on educational dark tourism examine a wide array of locations and experiences, research regarding the role of these sites within teaching programs in Türkiye remains insufficient. To date, the only study addressing this subject is Dere et al. (2025), which evaluates the utilization of dark tourism sites in middle school history education, specifically within the Social Studies and History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism courses. Their findings indicated that domestic dark tourism sites possessed significant pedagogical potential for middle school history instruction. Building upon this foundation, the present study investigates the potential integration of these sites into high school curricula, specifically for the History and History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism courses. Given that a significant proportion of dark tourism sites are intrinsically linked to historical locations and events, this study prioritized history-related courses, consistent with previous research. Consequently, the primary research question is: "What is the potential for utilizing dark tourism sites in Türkiye within high school History and History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism curricula?" By addressing this problem, this study aims to bridge a gap in the literature regarding the educational application of dark tourism sites at the high school level. Furthermore, this study identifies novel avenues for scholarly inquiry and offers a foundation for future studies.

Method

Research design

This study employed the document analysis method to evaluate curricula within the framework of dark tourism. Document analysis utilizes both pre-existing materials (independent of the research) and documents explicitly generated for this study. According to Mertkan (2015), data derived from documents selected in line with the research question may be analyzed either qualitatively or quantitatively. Accordingly, this study focused exclusively on examining pre-existing documents.

Data sources

The data sources for this study comprised the *History Course Curriculum* (2023 and 2024) and the *History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism Course Curriculum* (2018 and 2024), both of which are available via open access on the official website of the Ministry of National Education (MoNE). The 2023 *History Course Curriculum* represents an updated iteration of the 2018 curriculum. However, as specific items were added or removed between the 2018 and 2023 versions, the 2023 curriculum was included in the analysis. In the 2018 and 2023 curricula, learning objectives were referred to as "learning achievements," whereas the 2024 curricula designated them as "learning outcomes." Consequently, both terms were utilized as appropriate within the context of this study.

Data analysis

This study utilized content analysis to evaluate data collected through document review. Content analysis, a method enabling replicable and valid inferences, facilitates the identification and categorization of specific textual elements (Krippendorff, 2004, p. 18; Silverman, 2018, p. 162). Specifically, the analysis assessed the applicability of findings to dark tourism contexts

based on the list of “Dark Tourism Sites in Türkiye” established by Dere et al. (2025). Image 2 summarizes the data analysis process.

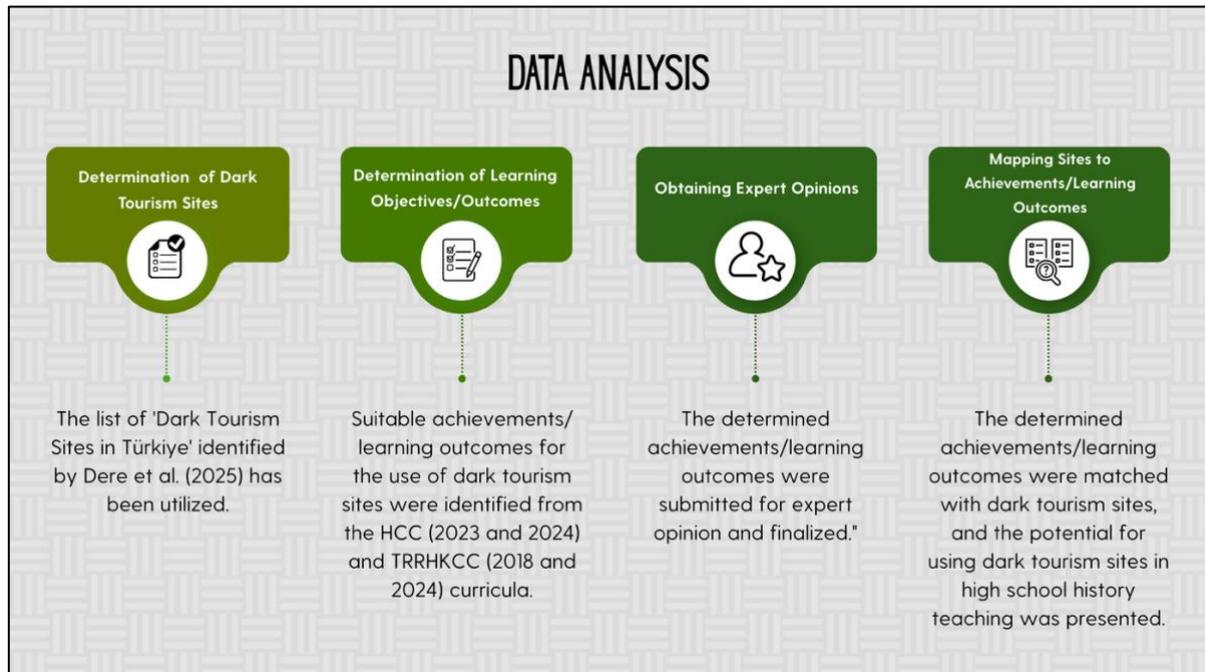

Image 2 Data analysis process of the research

Validity and reliability

To match learning objectives with appropriate dark tourism sites, the researchers initially performed independent coding before collaborating to synthesize the final analysis. To ensure credibility, this study verified the suitability of the matched learning achievements and outcomes by consulting scholarship on out-of-school learning environments in the context of history education. Consequently, the presentation of findings included evidentiary examples of sites alongside excerpts from the relevant curricula. Furthermore, frequencies (denoted in parentheses) and percentages (%) illustrated the distribution of findings across specific sites and learning objectives.

Findings

The research findings delineated the relationship between dark tourism sites and the learning achievements/outcomes within the History Course Curriculum (HCC) and the History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism Course Curriculum (TRRHKCC).

Sites of dark tourism in HCC and TRRHKCC

This study investigated the learning achievements and outcomes within the History Course Curriculum (HCC), published in 2018 and 2024, and the History of the Turkish Republic Revolution and Kemalism Course Curriculum (TRRHKCC) by cross-referencing them with the inventory of “Dark Tourism Sites in Türkiye” established by Dere et al. (2025). Image 3 presents the distribution of dark tourism sites applicable to the HCC and TRRHKCC, categorized by type.

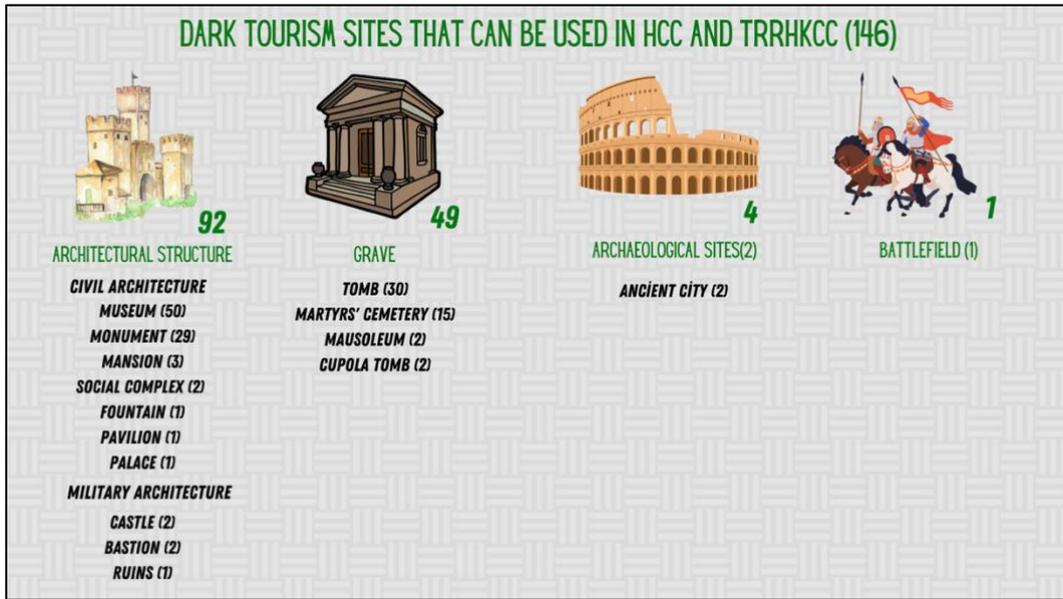

Image 3 Sites of dark tourism in HCC and TRRHKCC

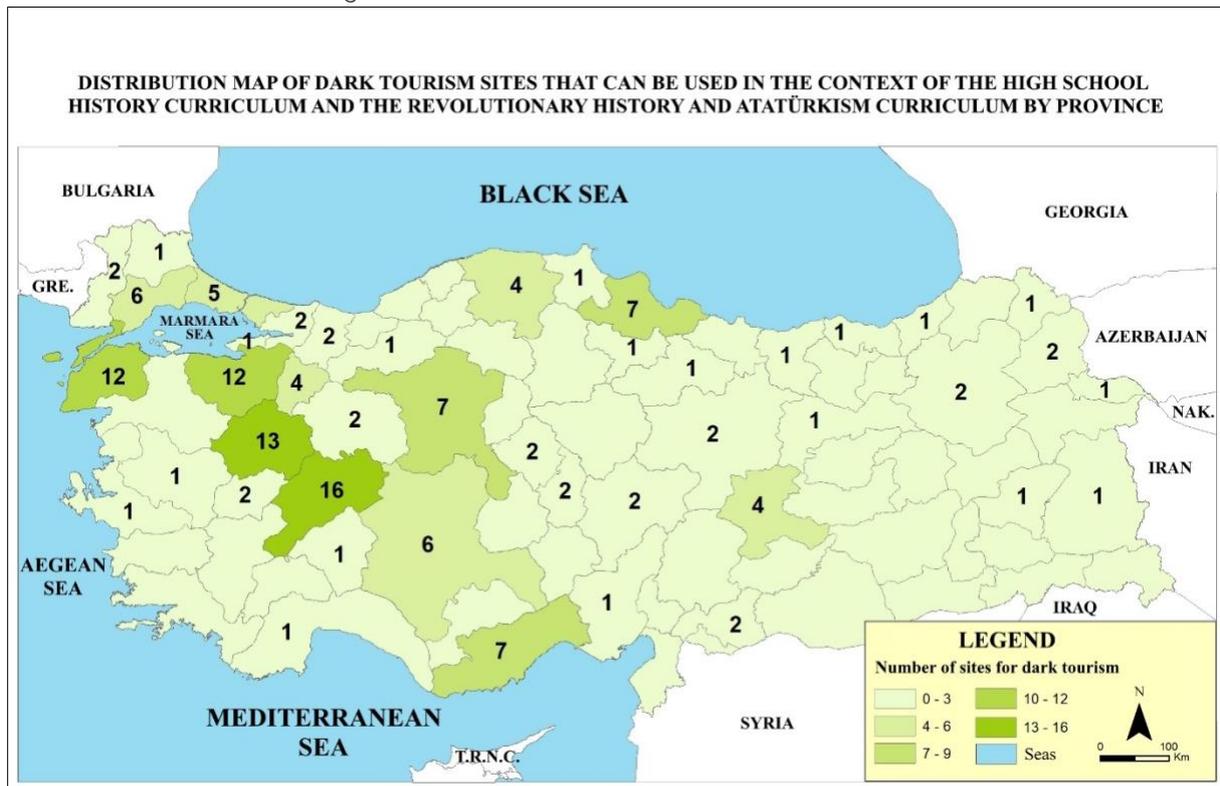
An examination of the relationship between high school curricula in Türkiye (HCC and TRRHKCC) and dark tourism sites identified 146 specific locations. Figure 3 illustrates the distribution of these sites by type: "architectural structure" (92), "grave" (49), "archaeological site" (4), and "battlefield" (1). Within the dominant category of "architectural structure," museums (50) and monuments (29) were the most prominent subtypes. Notable examples within this category included the Atatürk and Şerife Bacı Monument (Kastamonu), the Gazi Museum (Samsun), the Independence War Martyrs' Cemetery (Konya), the Kilitbahir Castle Museum (Çanakkale), and the Caucasus Front War History Museum (Kars). These examples demonstrated that dark tourism encompasses locations where tragic events occurred directly, and sites that contain elements commemorating tragedy, hardship, and heroism.

Following architectural structures, the "grave" category (49) constituted the second most significant group. This category included many sites housing heroes, historical figures, and memories embedded in social memory, such as the Tomb of Prince Mustafa (Bursa), the Great Offensive Martyrs' Cemetery and Mustafa Kemal Atatürk Monument (Afyonkarahisar), the Alaaddin Tomb (Konya), and the Gevaş Seljuk Cemetery (Van). Figure 4 presents photographs of selected sites mentioned above.

Image 4 Examples of some dark tourism destinations (Türkiye Culture Portal, n.d.)

The prominence of structures within the “grave” category, including “mausoleums” (30), “martyrs’ cemeteries” (15), “mausoleums” (2), and “dome tombs” (2), illustrates the profound bond between spiritual values and society. In this context, the final resting places of individuals and heroes, embedded in collective memory, constitute significant sites of dark tourism. Furthermore, “archaeological sites” (4) represent historical fabric, while “battlefields” (1) signify deep sorrow. This distribution indicated that Türkiye possesses a diverse array of dark tourism sites that commemorate historical events and figures and embody national and spiritual values. Finally, Map 1 presents the geographic distribution of these dark tourism sites by province, consistent with the learning achievements of the HCC and TRRHKCC.

Map 1 Distribution of Dark Tourism Sites in High School HCC and RHAC by Province

Examination of Figure 5 revealed that the provinces with the highest concentration of dark tourism sites were Afyonkarahisar (16), Kütahya (13), Çanakkale (12), Bursa (12), Ankara (7), Samsun (7), and Konya (6). While 44 of Türkiye’s 81 provinces hosted dark tourism sites consistent with educational programs, no suitable sites were identified in the remaining 37 provinces.

The relationship between the gains/learning outcomes of history lessons in sites of dark tourism and teaching programs

Table 3 presents the frequency and percentage of associations between the learning outcomes of the HCC and TRRHKCC curricula and the sites listed in “Sites of Dark Tourism in Türkiye” (Dere et al., 2025).

Table 3 Sites of dark tourism in history teaching program learning outcomes

Teaching Programs	Relevant Learning Outcome/Number of Learning Outcomes	Percentage (%)
2023 History	17/ 74	%22,9
2018 Turkish Republic Revolution History and Kemalism	11/ 33	%33,33
2024 History	14/ 38	%36,84
2024 Turkish Republic Revolution History and Kemalism	6/ 16	%37,5

Table 3 presents the frequency and percentage of learning outcomes within the HCC and TRRHKCC curricula that correspond to the sites listed in "Sites of Dark Tourism in Türkiye" (Dere et al., 2025). The 2023 HCC and 2024 TRRHKCC contained the highest number of dark tourism-associated learning outcomes, with 17 and 14 instances, respectively. However, an analysis of the percentage distribution provided a clearer understanding of the relationship between these curricula and dark tourism sites. This assessment revealed that 37.5% of learning outcomes in the 2024 TRRHKCC (6 of 16) and 36.84% in the 2024 HCC (14 of 38) relate to dark tourism sites. In comparison, the 2018 RHAC exhibited a 33.33% correspondence (11 of 33), while the 2023 HCC showed 22.9% (17 of 74). Furthermore, although the total number of learning outcomes decreased in the new curricula published in 2024, the correlation with dark tourism sites had proportionately increased.

Sites of dark tourism in 2023 and 2024 HCC

To elucidate the relationship between learning outcomes and dark tourism sites, we analyzed each curriculum independently. We constructed tables detailing grade levels, outcome codes, and corresponding site frequencies (*f*). We excluded total frequency counts because individual learning outcomes often correlate with multiple sites. Table 4 presents the findings for the 2023 HCC learning outcomes, stratified by grade level.

Table 4 Sites of dark tourism consistent with the 2023 HCC program outcomes

Grade Level	Learning outcome number	Learning outcome code	Suitable dark tourism sites (<i>f</i>)
9th Grade	1	HIST. 9.2.3.	3
10th Grade	9	HIST. 10.1.1.	12
		HIST. 10.2.1.	8
		HIST. 10.4.1.	8
		HIST. 10.6.2.	5
		HIST. 10.5.2.	2
		HIST. 10.5.7.	2
		HIST. 10.7.5.	2
		HIST. 10.4.3.	1
		HIST. 10.5.6.	1
11th Grade	7	HIST. 11.4.1.	5
		HIST. 11.4.2.	4
		HIST. 11.4.4.	4
		HIST. 11.5.2.	2
		HIST.11.1.3.	1
		HIST. 11.2.3.	1
		HIST. 11.4.3.	1

Table 4 indicates that seventeen learning outcomes in the 2023 HCC align with suitable dark tourism sites, with the 10th-grade level containing the highest concentration (9 outcomes). Regarding the relationship between sites and specific objectives, the analysis identified twelve dark tourism sites suitable for the 10th-grade learning outcome coded "HIST. 10.1.1."

"HIST. 10.1.1. It shows the main political developments that took place between the Turks' settlement in Anatolia and the collapse of the Seljuk Empire of Türkiye on a timeline and maps.

(Major political developments include the establishment of the Saltukids Principality (1072), the establishment of the Danismendids Principality (1080), the establishment of the Mengujeks Principality (1080), the establishment of the Çaka Principality (1081), the establishment of the Seljuk Empire of Rum (1077), the First Crusade (1096-1099), the establishment of the Artukids Principality (1102), the Second Crusade (1147-1149), the collapse of the Great Seljuk Empire (1157), the establishment of the Ayyubid Empire (1174), the Battle of Myriokephalon (1176), the Third Crusade (1189-1192), the founding of the Mongol Empire (1196), the Fourth Crusade (1202-1204), the Babai Revolt (1240), the Battle of Köse Dağ (1243), the establishment of the Mamluk Sultanate (1250), the Battle of Ayn Jalut (1260), Karamanoglu Mehmet Bey's declaration of Turkish as the official language (1277), and the collapse of the Seljuk Empire of Rum (1308). The chronological order

provided here is intended to support students' chronological thinking skills. No subject description should be given regarding the listed events and facts, and they should not be memorized" (MoNE, 2023, p. 26).

Learning outcome HIS. 10.1.1, which covers developments from the arrival of Turks in Anatolia to the collapse of the Anatolian Seljuk State, aligns with several key sites. These include the Gevaş Seljuk Cemetery in Van; the Alâaddin Kûmbeti in Konya, the final resting place of the Anatolian Seljuk sultans; the Melikgazi Tomb in Kırşehir, housing Melik Muzaffereddin Behram Shah of the Mengücek dynasty; the Melikgazi Mausoleum in Kayseri, containing the tomb of Emir Melik Gazi of the Danishmend dynasty; and the Melik Gazi Mausoleum in Eskişehir, which serves as his *makam* (representative tomb).

Regarding learning outcome HIS.11.4.1, the analysis identified five suitable sites for dark tourism. This outcome is defined as follows:

"HIST.11.4.1. The timeline and maps show the main political developments that took place between 1774 and 1914. The main political developments are the annexation of Crimea by Russia (1783), the French Revolution (1789), and the Treaty of Yaş (1792), the Serbian Uprising (1804), the Congress of Vienna (1815), the Greek Uprising (1821), and the Treaty of Edirne (1829), the Treaty of Hünkar İskelesi (1833), the Treaty of Balta Limanı (1838), the Tanzimat Edict (1839), London Straits Convention (1841), Crimean War (1853-1856), Islahat Edict (1856), Treaty of Paris (1856), Proclamation of the Constitution (1876), Ottoman-Russian War (1877-1878), Treaty of Berlin (1878), Establishment of the General Administration of Public Debt (1881), the proclamation of the Second Constitutional Monarchy (1908), the Tripoli War (1911), the First Balkan War (1912), and the Second Balkan War (1913)" (MoNE, 2023, p. 35).

Learning outcome HIS.11.4.1, which covers significant political developments between 1774 and 1914, corresponds to five sites that serve as meaningful representations of this era: the Erzurum Fortresses (Erzurum), the Caucasus Front War History Museum and Gazi Ahmet Muhtar Pasha Mansion (Kars), Ramazan Fortress (Ardahan), and the Sarayıçi Balkan Martyrs' Cemetery (Edirne).

Next, we examined the relationship between dark tourism sites and the learning outcomes of the 2024 HCC, as detailed in Table 5.

Table 5 Sites of dark tourism consistent with the 2024 HCC program outcomes

Grade Level	Learning outcome number	Learning outcome code	Suitable dark tourism sites (f)
9th Grade	2	HIST. 9.2.2.	4
		HIST. 9.2.4.	3
10th Grade	6	HIST. 10.1.1.	12
		HIST. 10.2.2.	10
		HIST. 10.1.4.	6
		HIST. 10.2.5.	3
		HIS.T 10.1.2.	1
		HIST. 10.3.5.	1
11th Grade	6	HIST. 11.3.1	18
		HIST. 11.1.1.	3
		HIST. 11.3.3.	3
		HIST. 11.2.2.	2
		HIST. 11.2.3.	1
		HIST. 11.3.2.	1

Table 5 indicates that within the 2024 HCC, learning outcomes at the 10th and 11th-grade levels exhibit the strongest correlation with dark tourism sites, with six outcomes identified for each grade. When analyzing the density of suitable sites per outcome, the 11th-grade objective coded "HIST.11.3.1." yielded the highest frequency (18 sites). This is followed by the 10th-grade outcomes "HIST.10.1.1." (12 sites), "HIST.10.2.2." (10 sites), and "HIS.10.1.4." (6 sites). The learning outcome "HIS.11.3.1.," which corresponds to eighteen distinct sites, is defined as follows:

"HIST.11.3.1. Evaluate the consequences of the political and military developments that occurred in the Ottoman Empire between 1908 and 1918 within their historical context.

- a) Analyzes the political and military developments that occurred in the Ottoman Empire between 1908 and 1918 based on sources.
- b) Recognizes the conditions of the period regarding the political and military developments that occurred in the Ottoman Empire between 1908 and 1918.
- c) Explains the effects of the results of the political and military developments that occurred in the Ottoman Empire between 1908 and 1918 on the present day.
- d) Explains the consequences of the political and military developments that took place in the Ottoman Empire between 1908 and 1918 within the context of the conditions of the period" (MoNE, 2024b, p. 62).

This learning outcome, covering Ottoman developments from 1908 to 1918, consistent with dark tourism sites focused on World War I. Sites exemplifying heroism, homeland defense, and national resistance include the Nusrat Mine Ship (Çanakkale), the Aviation Museum (Istanbul), the Conkbayırı Atatürk Victory Monument (Çanakkale), the Çanakkale 1915 Hilali Ahmer Hospital Reconstruction Area (Çanakkale), and the Caucasus Front War History Museum (Kars).

Regarding learning outcome HIST.9.2.4, the analysis identified three suitable dark tourism sites. This outcome is defined as follows:

"HIST.9.2.4. Ability to interpret the relationship between beliefs and scientific and artistic understandings in ancient societies

- a) Examines sources related to beliefs and scientific and artistic understandings in ancient societies.
- b) Transforms the information provided in sources related to beliefs and scientific and artistic understandings in ancient societies into oral, written, or visual forms without disconnecting it from its context.
- c) Explains the relationship between beliefs and scientific and artistic understandings in ancient societies "(MoNE, 2024b, p. 22).

This learning outcome explores the scientific and artistic perspectives of ancient civilizations. The analysis identifies three sites bearing traces of these eras as suitable for dark tourism: Gordion Ancient City (Ankara), Xanthos Ancient City (Antalya), and Kanlı Divane Archaeological Site (Mersin).

Sites of dark tourism in 2023 and 2024 TRRHKCC

We analyzed the 2018 and 2024 curricula for the Turkish Republic Revolution History and Kemalism course, which is taught at the 12th-grade level following the 9th–11th grade sequence. Table 6 presents these findings.

Table 6 Sites of dark tourism consistent with the 2018 TRRHKCC program outcomes

Grade Level	Learning achievement number	Learning achievement code	Suitable dark tourism sites (f)
12th Grade	11	TRRHK. 2.5.	38
		TRRHK. 1.1.	34
		TRRHK. 1.3.	15
		TRRHK. 2.7.	14
		TRRHK. 2.1.	12
		TRRHK. 1.2.	3
		TRRHK. 2.4.	3
		TRRHK. 2.6.	2
		TRRHK. 5.2.	2
		TRRHK. 3.8.	1

Table 6 indicates that the 2018 TRRHKCC includes 11 learning achievements consistent with suitable dark tourism sites. Among these, learning achievement "TRRHK. 2.5." exhibits the highest potential, corresponding to 38 distinct sites. This outcome is defined as follows:

"TRRHK. 2.5. Analyzes the developments that took place from the establishment of the regular army to the Mudanya Armistice Agreement in terms of their contribution to Türkiye's independence process.

- a) Focuses on the reasons for establishing the regular army.
- b) Highlights the military successes achieved on the Western Front and their political effects.
- c) The Basic Organization Law (1921 Constitution) is mentioned.
- d) The role of Mehmet Akif Ersoy in the National Struggle and the adoption and importance of the National Anthem are discussed.
- e) The organization and importance of the Education Congress are emphasized.
- f) Reference is made to the Tekâlif-i Milliye Orders, their implementation, and the aid received from foreign countries during the National Struggle.
- g) The importance of the Battle of Sakarya and the Great Offensive in the National Struggle is emphasized, highlighting Mustafa Kemal's role in winning these battles" (MoNE, 2018, p. 23).

This learning outcome, covering developments from the establishment of the regular army during the National Struggle to the Mudanya Armistice Agreement, incorporates 38 dark tourism sites. Notable examples include the Broken Cart and Three Commanders Monument in Kütahya, which commemorates the strategic assessments of Mustafa Kemal Atatürk and his commanders on the Western Front. Additionally, the Şuhut Martyrs' Cemetery and Colonel Reşat Çiğiltepe Martyrs' Cemetery in Afyonkarahisar are dedicated to the martyrs of the War of Independence.

Regarding learning achievement "TRRHK. 1.2," the analysis identified three suitable dark tourism sites. This outcome is defined as follows:

"TRRHK.1.2. Analyzes the political, social, and economic situation of the Ottoman Empire at the beginning of the 20th century.

- a) Discusses the intellectual, political, and social developments that paved the way for the Second Constitutional Era and, in this context, the Committee of Union and Progress.
- b) It touches upon the changes in the borders of the Ottoman Empire as a result of the Balkan Wars and the effects of these wars on the Ottoman social structure" (MoNE, 2018, p. 21).

This learning outcome, which focuses on the Second Constitutional Era and the Balkan Wars, corresponds to three identified dark tourism sites: The Monument of Liberty (Tekirdağ), commemorating the declaration of the Second Constitutional Monarchy; the Sarayıçi Balkan Martyrs' Cemetery (Edirne), honoring the casualties of the Balkan Wars; and the Lüleburgaz Victory Fountain (Kırklareli), symbolizing the city's liberation from Bulgarian occupation.

Finally, Table 7 presents the relationship between the learning outcomes of the 2024 TRRHKCC and dark tourism sites.

Table 7 Sites of dark tourism consistent with the 2024 TRRHKCC program outcomes

Grade Level	Learning outcome number	Learning outcome code	Suitable dark tourism sites (f)
12th Grade	6	TRRHK.12.1.2.	55
		TRRHK.12.1.3.	54
		TRRHK. 12.1.1.	31
		TRRHK.12.1.5.	3
		TRRHK.12.3.2.	2

Table 7 indicates that the 2024 TRRHKCC contains six learning outcomes that are suitable for integration with dark tourism. Among these, learning outcome "TRRHK.12.1.1." demonstrates the most extensive applicability, corresponding to 31 identified sites. This outcome is defined as follows:

"TRRHK.12.1.1. Analyzing the factors that shaped Mustafa Kemal Pasha's personality traits

- a) Identifies Mustafa Kemal Pasha's personality traits.
- b) Identifies the conditions of the period in which Mustafa Kemal Pasha grew up, his education, and his military career.
- c) Establishes a relationship between Mustafa Kemal Pasha's personality traits and the factors that contributed to their formation.
- d) Establishes a relationship between Mustafa Kemal Pasha's personality traits and the factors that played a role in their formation." (MoNE, 2024a, p. 16).

This learning outcome is consistent with sites functioning as symbolic spaces that reflect the international legitimacy of the Republic and the diplomatic successes of the Atatürk era. Prominent examples include the National Struggle and Lausanne Museum (Edirne); the Anıtkabir Atatürk and War of Independence Museum (Ankara), and the İnönü Museum (Malatya), which exhibits copies of the Treaty of Lausanne.

Results, discussion, and recommendations

This study evaluated potential dark tourism sites in Türkiye within the scope of the History (2023, 2024) and Turkish Republic Revolution History and Kemalism (2018, 2024) curricula. Among the 146 sites linked to curriculum learning outcomes, the categories of "architectural structure" (92) and "grave" (49) emerged as the most prevalent. Within the architectural category, museums (50) and monuments (29) predominate. Geographically, the analysis located suitable sites in 44 of Türkiye's 81 provinces, with significant concentrations in Afyonkarahisar (16), Kütahya (13), Bursa (12), and Çanakkale (12), key theaters of the National Struggle and World War I. This geographical distribution is consistent with Light's (2017) finding that war and conflict sites constitute a frequently discussed subtype in dark tourism literature.

Conversely, this study identified no suitable dark tourism sites in the remaining 37 provinces. While the concentration of sites in specific regions provides rich opportunities for place-based local history education, it limits the utilization of dark tourism resources in other areas.

A comparative analysis of the curricula reveals that the 2023 HCC contains the highest absolute number of relevant learning outcomes (17), whereas the 2024 TRRHKCC exhibits the highest proportion of relevant outcomes (37.5%). Notably, the potential for integrating dark tourism has increased in the 2024 curricula. This trend parallels the findings of Dere et al. (2025), who observed a similar increase in dark tourism potential within the 2024 Social Studies and Turkish Republic History and Kemalism programs.

These findings confirm dark tourism sites as suitable out-of-school learning environments for history instruction. The literature frequently emphasizes the cognitive and affective benefits of these practices (Biran et al., 2011; Kang et al., 2012), noting their contributions to empathy, historical thinking, and civic awareness (Cowan & Maitles, 2011; Berg & Stolare, 2024). Similarly, UNESCO's genocide and holocaust education frameworks recommend visiting museums, memorials, and historical sites to foster critical thinking and active citizenship (UNESCO, 2017). By mapping a specific site inventory to curriculum outcomes in the Turkish context, this study bridges a gap in the existing literature.

The predominance of architectural structures and graves suggests that the Turkish educational narrative conveys the legacy of suffering and conflict primarily through monumentalized forms. This is compatible with theoretical frameworks suggesting that dark tourism operates not only

through actual sites of death but also through spaces of representation and remembrance (Biran et al., 2011; Foley & Lennon, 1996; Seaton, 1996; Light, 2017). Moreover, the density of graves, shrines, and martyrdom sites highlights the significant role of collective memory and spiritual symbolism in Turkish education.

Consequently, the growing inclusion of dark tourism sites in Turkish curricula represents a vital field of study, paralleling international educational research. These sites play a critical role in social memory and citizenship education by fostering student empathy and social responsibility.

We acknowledge certain limitations inherent to this document analysis. Specifically, the proposed pairings have not undergone empirical testing in applied settings. Furthermore, while the "Sites of Dark Tourism in Türkiye" inventory can be a reference, practical implementation must account for local variations and access conditions. Based on these constraints, we propose the following recommendations:

1. Further studies should validate these findings using applied and outcome-oriented methodologies, such as quasi-experimental designs or field research.
2. Following empirical evaluation, curriculum developers should systematically integrate sites of dark tourism into history teaching programs.

Conflict of interest declaration

Our article titled "Sites of Dark Tourism as Out-of-School Learning Environments in High School History Teaching Programs" has no financial conflict of interest with any institution, organization, or person. There is also no conflict of interest between the authors.

References

- Akbulut, O., & Ekin, Y. (2018). Savaş alanları turizmi: Birleşik Krallık (İngiltere) Savaş Alanları Kaynak Merkezi (UK Battlefield Resource Center) örneği ve Kurtuluş Savaşı savaş alanları turizm potansiyeli [Battlefield tourism: The case of the United Kingdom Battlefield Resource Center and the tourism potential of the War of Independence battlefields]. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 105–142. <https://dergipark.org.tr/pub/tsadergisi/issue/36249/327699>
- Ak-Çetin, D. A. (2020). Karanlık turizm ve kentsel keşif üzerine teorik bir karşılaştırma [A theoretical comparison on dark tourism and urban exploration]. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1509–1526. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/251>
- Akoğlan-Kozak, M. A., & Bahçe, A. S. (2012). *Özel ilgi turizmi* [Special interest tourism]. Detay Yayıncılık.
- Aksakallı, Z., Selçuk, G. N., & Işık, C. (2017). Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın hüzün turizmi ve mabetleşme yönünden değerlendirilmesi [Evaluation of Nene Hatun Historical National Park in terms of dark tourism and sacralization]. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Özel Sayısı (IV)*, 215–240. <https://dergipark.org.tr/pub/erzisosbil/issue/31128/338064>
- Akyurt-Kurnaz, H., & Kılıç, B. (2016). İtici ve çekici faktörlerin hüzün turizmi destinasyonlarında memnuniyet ve sadakate etkisi: Çanakkale örneği [The effect of push and pull factors on satisfaction and loyalty in dark tourism destinations: The case of Çanakkale]. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 139–164. <https://dergipark.org.tr/pub/jiss/issue/40235/479563>
- Akyurt-Kurnaz, H., Çeken, H., & Kılıç, B. (2013). Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi [Determination of travel motivations of dark tourism participants]. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 57–73. <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/110>
- Alaeddinoğlu, F., & Aliağaoğlu, A. (2007). Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı [A typical example of battlefield tourism: The Great Offensive and Commander-in-Chief Historical National Park]. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 215–225. <https://dergipark.org.tr/pub/atad/issue/16792/174452>

- Alexandra, D. M., Alexandra, C., & Larisa, T. (2014). Dark tourism, Romania and Dracula: The perceptions of potential American tourists. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 23(1), 309–319. <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2014/n1/033.pdf>
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler [Socio-cultural heritage tourism and examples from Turkey]. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50–64. https://doi.org/10.1501/Coğbil_0000000045
- Aliağaoğlu, A. (2008). Savaş alanları turizmi için tipik bir yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı [A typical place for battlefield tourism: Gallipoli Peninsula Historical National Park]. *Millî Folklor*, 20(78), 88–104. <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=78&Sayfa=85>
- Aliağaoğlu, A., & Çiltepe, F. (2020). Kömür ve ölümün buluştuğu yer: Hüzün turizmi açısından Soma maden faciası [The place where coal meets death: Soma mine disaster in terms of dark tourism]. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(Özel Sayı), 131–150. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/59390/811603>
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarının karşılaştırması üzerine teorik bir çalışma [A theoretical study on the comparison of dark tourism destinations in Europe and Turkey]. *International Journal of Global Tourism Research*, 1(1), 1–13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijgtr/issue/31137/332049>
- Ambrosewicz-Jacobs, J., & Büttner, E. (2014). What can we learn from the dark chapters in our history? Education about the Holocaust in Poland in a comparative perspective. *Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice*, 1(1), 1–20. <https://doi.org/10.7577/fleks.844>
- Andrews, K., Foster, S., Lenga, R.-A., Pettigrew, A., & Salmons, P. (2009). *Teaching about the Holocaust in English secondary schools: An empirical study of national trends, perspectives and practice*. Holocaust Education Development Programme, Institute of Education, University of London. <https://pearsfoundation.org.uk/wp-content/uploads/Final-Report-Master-Document-19-October-2009-HIMONIDES-1.pdf>
- Assylkhanova, A., Mussina, K., Nagy, G., Nassanbekova, S., Kenzhin, Z., & Boros, L. (2025). The potential for dark tourism in Kazakhstan: An overview of the former concentration camps. *Tourism and Hospitality*, 6(1), 1–19. <https://doi.org/10.3390/tourhosp6010009>
- Atay, L., & Yeşildağ, B. (2010). Savaş alanları ve turizmi [Battlefields and tourism]. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 65–72. <http://aksarayibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/22555/241009>
- Auschwitz-Birkenau State Museum. (2025). *Education*. <https://www.auschwitz.org/en/education/>
- Aylan, S., & Kaya, İ. (2020). Bir hüzün turizmi destinasyonu olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi ziyaretçilerinin elektronik yorumlarının içerik analizi [Content analysis of electronic comments of visitors to Ulucanlar Prison Museum as a dark tourism destination]. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 488–504. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/188>
- Bakioğlu, B., & Karamustafaoğlu, O. (2020). Okul dışı öğrenme ortamlarının öğretim sürecinde kullanımına yönelik öğrenci görüşleri [Student opinions on the use of out-of-school learning environments in the teaching process]. *Journal of Research in Informal Environments*, 5(1), 80–94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jrinen/issue/56091/680495>
- Baranaydın, D. (2016). *Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında karanlık turizm: Yerel turistlere yönelik bir araştırma* [Dark tourism within the scope of tourism product diversification: A research on local tourists] [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Bayram, İ., Oral, S., Erdoğan, T., & Bayraktar, Y. (2021). Hüzün turizmi kapsamında seyahat eden bireylerin motivasyon düzeylerinin incelenmesi: Ulucanlar Cezaevi Müzesi örneği [Investigation of motivation levels of individuals traveling within the scope of dark tourism: The case of Ulucanlar Prison Museum]. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(80), 1144–1155. https://sssjournal.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=60172
- Belli, S., & Güneren-Özdemir, E. (2018). Sinop Cezaevi'nin hüzün turizmi çerçevesinde incelenmesi: TripAdvisor örneği [Investigation of Sinop Prison within the framework of dark tourism: TripAdvisor example]. *İçinde 1. Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi* (s. 117). Sapanca, Türkiye. <https://ingant.subu.edu.tr/tr/1-ingant-bildiri-kitapciği>
- Berg, M., & Stolare, M. (2024). School trips to historical sites: Students' cognitive, affective and physical experiences from visits to Auschwitz. *History Education Research Journal*, 21(1), 3. <https://doi.org/10.14324/HERJ.21.1.03>

- Bigley, J. D., Lee, C. K., Chon, J., & Yoon, Y. (2010). Motivations for war-related tourism: A case of DMZ visitors in Korea. *Tourism Geographies*, 12(3), 371–394. <https://doi.org/10.1080/14616688.2010.494687>
- Bilge, F. A., & Küçükkaraca, T. (2022). Anıtkabir'i ziyaret eden yerli turistlerin iç turizm talebine etkisinin hüzün turizmi kapsamında değerlendirilmesi [Evaluation of the effect of domestic tourists visiting Anıtkabir on domestic tourism demand within the scope of dark tourism]. *Çatalhöyük International Journal of Tourism and Social Research*, 9, 1–16. <https://doi.org/10.58455/cutsad.1169981>
- Biran, A., & Poria, Y. (2012). Re-conceptualising dark tourism. In R. Sharpley & P. Stone (Eds.), *The contemporary tourism experience: Concepts and consequences* (pp. 59–70). Routledge.
- Biran, A., Poria, Y., & Oren, G. (2011). Sought experiences at (dark) heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 820–841. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.12.001>
- Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O., & Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı'nı ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri [Dark tourism: Experiences of foreign tourists visiting Gallipoli Peninsula Historical National Park]. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3(4), 12–23.
- Blom, T. (2000). Morbid tourism—A postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 54(1), 29–36. <https://doi.org/10.1080/002919500423564>
- Bowman, M. S., & Pezzullo, P. C. (2010). What's so "dark" about "dark tourism"?: Death, tours, and performance. *Tourist Studies*, 9(3), 187–202. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468797610382699>
- Bristow, R. S., & Newman, M. (2005). Myth vs. fact: An exploration of fright tourism. In K. Bricker (Ed.), *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium* (pp. 215–221). US Department of Agriculture, Forest Service, Northeastern Research Station.
- Buharalı, S. (2017). *Anıtlarla sosyal bilgiler öğretimi (Ankara örneği)* [Social studies teaching with monuments (Ankara example)] [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bulut, Z., & Demirel-İli, N. (2022). Türkiye ve dünyadaki "hüzün turizmi" çalışmalarının bibliyometrik analizi [Bibliometric analysis of "dark tourism" studies in Turkey and the world]. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(1), 67–88. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turibder/issue/68380/1066284>
- Busby, G., & Devereux, H. (2015). Dark tourism in context: The diary of Anne Frank. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 6(1), 27–38.
- Cavlak, N., & Cop, R. (2019). Yerli ve yabancı turist deneyimi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı milliyet temelinde bir analiz [Domestic and foreign tourist experience: An analysis based on nationality in Gallipoli Peninsula Historical National Park]. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(3), 163–173. <https://doi.org/10.17123/atad.656006>
- Cohen, E. H. (2011). Educational dark tourism at an in populo site: The Holocaust Museum in Jerusalem. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 193–209. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.08.003>
- Cooper, M. (2006). The Pacific War battlefields: Tourist attractions or war memorials? *International Journal of Tourism Research*, 8(3), 213–222. <https://doi.org/10.1002/jtr.566>
- Cowan, P., & Maitles, H. (2011). "We saw inhumanity close up": What is gained by school students from Scotland visiting Auschwitz? *Journal of Curriculum Studies*, 43(2), 163–184. <https://doi.org/10.1080/00220272.2010.542831>
- Çatır, O. (2017). Savaş alanı turizmi: Bir literatür taraması [Battlefield tourism: A literature review]. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 241–252. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/4>
- Çetinsöz, B. C., & Temiz, G. (2016). Alternatif bir turizm türü olarak Türkiye'nin karanlık (dark) turizm potansiyeli [Turkey's dark tourism potential as an alternative tourism type]. *International Multidisciplinary Congress of Eurasia Proceedings*, 2, 507–517.
- Çevik, S. (2023). Yeni bir alt niş olarak "edebî hüzün turizmi" üzerine kavramsal bir inceleme [A conceptual review on "literary dark tourism" as a new sub-niche]. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 26(2), 267–302. <https://doi.org/10.55931/ahbvtfd.1383638>
- Çiçek, Ö., & Saraç, E. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarındaki yaşantıları ile ilgili görüşleri [Science teachers' views on their experiences in out-of-school learning environments]. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 504–522. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59420/853396>

- Çiftçi, G., Küçükaltan, D., & Yetgin, D. (2015). Savaş, barış ve turizm perspektifinde Çanakkale örneği [The case of Çanakkale in the perspective of war, peace and tourism]. İçinde 16. *Ulusal Turizm Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 924–935).
- Daugbjerg, M. (2011). Playing with fire: Struggling with “experience” and “play” in war tourism. *Museum & Society*, 9(1), 17–33. <https://doi.org/10.29311/mas.v9i1.171>
- Dere, F., & Çiftçi, T. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının pedagojik katkılarına ilişkin görüşleri [Preschool teachers' views on the pedagogical contributions of out-of-school learning environments]. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 11(4), 681–695. <https://doi.org/10.30703/cije.1116818>
- Dere, İ., & Gökçınar, B. (2025). Exploring Turkish preservice teachers' perspectives on out-of-school learning environments: Benefits, challenges, and educational implications. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/14729679.2025.2585200>
- Dere, İ., Hatipoğlu, Ş. C., & Hatipoğlu, C. (2025). Hüzün turizmi mekânlarının ortaokul tarih öğretiminde kullanım potansiyelinin öğretim programları üzerinden değerlendirilmesi [Evaluation of the potential use of dark tourism sites in secondary school history teaching through curricula]. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 55, 41–67. <https://doi.org/10.32003/igge.1663978>
- Dimitrovski, D., Milutinović, S., & Đukić, Đ. (2014). Dark tourism as educational tool: The Kragujevac October memorial park. In *Higher education in function of sustainable development of tourism in Serbia and Western Balkans: Proceedings of the first international conference* (pp. 191–198). Užice, Sırbistan. <https://scidar.kg.ac.rs/handle/123456789/17963>
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları [War and tourism: Troy and Gallipoli battlefields]. *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 1–21.
- Dresler, E. (2023). Multiplicity of moral emotions in educational dark tourism. *Tourism Management Perspectives*, 46, 101094. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101094>
- Dresler, E., & Fuchs, J. (2021). Constructing the moral geographies of educational dark tourism. *Journal of Marketing Management*, 37(5–6), 548–568. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2020.1846596>
- Dunkley, R., Morgan, N., & Westwood, S. (2011). Visiting the trenches: Exploring meanings and motivations in battlefield tourism. *Tourism Management*, 32(4), 860–868.
- Durdukoca, Ş. F. (2023). Okul dışı öğrenme ortamları ve faaliyetlerine yönelik temel eğitim öğretmen adaylarının görüşleri ve yeterlik algıları [Opinions and self-efficacy perceptions of basic education preservice teachers regarding out-of-school learning environments and activities]. *EKEV Akademi Dergisi*, 93, 421–442. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1216456>
- Emekli, G. (2021). Coğrafya, turizm, kültür ilişkilerinin turizm coğrafyasına yansımaları ve kültürel turizm [Reflections of geography, tourism, culture relations on tourism geography and cultural tourism]. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 405–428. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ece/issue/66431/1017209>
- Ergün, C., & Oktay, K. (2022). Türkiye’de mevcut ve potansiyel hüzün turizmi alanları üzerine bir inceleme [A review on existing and potential dark tourism sites in Turkey]. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 15–24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akmyosb/issue/74850/1173822>
- Ertürk, M. (2018). Kıbrıs Türk Millî Mücadele Dönemi’nden miras: KKTC’nin hüzün turizmi potansiyeli [Heritage from the Turkish Cypriot National Struggle Period: TRNC's dark tourism potential]. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 57–73. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/44>
- Foley, M., & Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 198–211. <https://doi.org/10.1080/13527259608722175>
- Flennegård, O., & Mattsson, C. (2021). Teaching at Holocaust memorial sites: Swedish teachers' understanding of the educational values of visiting Holocaust memorial sites. *Power and Education*, 13(1), 43–57. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1757743821989380>
- Gatewood, J., & Cameron, C. (2004). Battlefield pilgrims at Gettysburg National Military Park. *Ethnology*, 43(3), 193–216. <https://doi.org/10.2307/3774062>
- Genç, V., & Gülerterkin-Genç, S. (2021). Hüzün turizmi ve hüzün turist motivasyonları [Dark tourism and dark tourist motivations]. İçinde E. Tören (Ed.), *Kültür turizmi motivasyonları* (s. 51–73). Gazi Kitabevi.

- Grinfelde, I., & Veliverronena, L. (2021). Uncomfortable and worthy: the role of students' field trips to dark tourism sites in higher education. *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), 469–480. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1867560>
- Güncü, A., & Güneş, E. (2017). 1939 depremi ile afet yeri olan Erzincan'ın hüzün turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma [A research on the dark tourism potential of Erzincan, which was a disaster site with the 1939 earthquake]. *Turkish Studies*, 12(29), 251–270. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12283>
- Hartmann, R., Lennon, J., Reynolds, D. P., Rice, A., Rosenbaum, A. T., & Stone, P. R. (2018). The history of dark tourism. *Journal of Tourism History*, 10(3), 269–295. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2018.1545394>
- Holguin, S. (2005). "National Spain invites you": Battlefield tourism during the Spanish Civil War. *The American Historical Review*, 110(5), 1399–1426.
- İlgar, R. (2015). Mabetleşen bir mekân: Gelibolu Yarımadası tarihi savaş alanları turizmi [A sacralized place: Gallipoli Peninsula historical battlefield tourism]. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13(19). <https://doi.org/10.17518/caty.84486>
- İsrafilova, F., & Khoo-Lattimore, C. (2019). Sad and violent but I enjoy it: Children's engagement with dark tourism as an educational tool. *Tourism and Hospitality Research*, 19(4), 478–487. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1467358418782736>
- Jang, K., Sakamoto, K., & Funck, C. (2021). Dark tourism as educational tourism: the case of 'hope tourism' in Fukushima, Japan. *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), 481–492. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1858088>
- Kaiser, W. (2010). *Gedenkstättenpädagogik heute: Qualifizierung von Fachkräften in der historisch-politischen Bildung an Gedenkstätten und anderen Orten der Geschichte des Nationalsozialismus* [Memorial site pedagogy today: Qualification of specialists in historical-political education at memorials and other sites of the history of National Socialism]. In B. Thimm, G. Kößler, & S. Ulrich (Eds.), *Verunsichernde Orte. Selbstverständnis und Weiterbildung in der Gedenkstättenpädagogik* [Unsettling places: Self-conception and further training in memorial site pedagogy] (s. 19–24). Brandes & Apsel.
- Kang, E. J., Scott, N., Lee, T. J., & Ballantyne, R. (2012). Benefits of visiting a "dark tourism" site: The case of the Jeju April 3rd Peace Park, Korea. *Tourism Management*, 33(2), 257–265. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.03.004>
- Kaya, O. (2006). *Ölüm turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden turistlerin ziyaret motivasyonlarını anlamaya yönelik bir araştırma ve sonuçları* [Death tourism: A research and its results intended to understand the visit motivations of tourists visiting Gallipoli Peninsula Historical National Park] [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kılıç, B. (2021). Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu yönünden değerlendirilmesi [Evaluation of Sarıkamış Operation Martyrdom in terms of dark tourism destination]. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73–82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bauniibfd/issue/63298/931143>
- Kılıç, B., & Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Millî Parkı [Dark tourism in creating destination image: Afyonkarahisar and Commander-in-Chief Historical National Park]. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 209–232. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/24244/257032>
- Kır, H., Kalfaoğlu, M., & Aksu, H. H. (2021). Matematik öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanımına yönelik görüşleri [Mathematics teachers' views on the use of out-of-school learning environments]. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 8(1), 59–76. <https://doi.org/10.17278/ijesim.839925>
- Köleoğlu, N. (2018). Hüzün turizmi ve Gelibolu tarihi alan bölgesinde yaşayan yerel halk üzerindeki etkisinin kümeleme analizi ile modellenmesi [Modeling dark tourism and its effect on local people living in Gallipoli historical area region with cluster analysis]. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 144–153. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/34559/329828>
- Köseoğlu, A., & Sezgin, M. (2024). Hüzün turizmi kapsamında Çanakkale savaş alanlarının değerlendirilmesi [Evaluation of Çanakkale battlefields within the scope of dark tourism]. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 165–173. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akmyosb/issue/89541/1604833>

- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.
- Lennon, J. J., & Foley, M. (2000). *Dark tourism*. Continuum.
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275–301. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>
- Magano, J., Fraiz-Brea, J. A., & Leite, Â. (2022). Dark tourists: Profile, practices, motivations and wellbeing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 12100. <https://doi.org/10.3390/ijerph191912100>
- Manca, S., Raffaghelli, J. E., & Sangrà, A. (2023). Participating in professional development programmes or learning in the wild? Understanding the learning ecologies of Holocaust educators. *British Educational Research Journal*, 50(1), 307–330. <https://doi.org/10.1002/berj.3927>
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı* [Mixed research design]. Pegem Akademi Yayıncılık.
- McMichael, W. D. Y. (2024). Observations of educational tourism utilizing dark tourism: Emphasizing human interactions within recovering communities. *Journal of Radiation Research*, 65(Suppl. 1), i15–i23. <https://doi.org/10.1093/jrr/rrae022>
- Ministry of National Education. [MoNE]. (2018). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (12. sınıf)* [Republic of Turkey History of Revolution and Kemalism course curriculum (12th grade)]. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Ministry of National Education. [MoNE]. (2023). *Tarih dersi öğretim programı (9, 10 ve 11. sınıflar)* [History course curriculum (9th, 10th and 11th grades)]. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Ministry of National Education. [MoNE]. (2024a). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (12. sınıf)* [Republic of Turkey History of Revolution and Kemalism course curriculum (12th grade)]. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Ministry of National Education. [MoNE]. (2024b). *Tarih dersi öğretim programı (9, 10 ve 11. sınıflar)* [History course curriculum (9th, 10th and 11th grades)]. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Mutlu, Ç., & Şahin Ören, T. (2023). Dark turizm üzerine bibliyometrik bir analiz [A bibliometric analysis on dark tourism]. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 7(2), 129–142. <https://doi.org/10.30625/ijctr.1392155>
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* [Realms of memory] (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Oğuz-Haçat, S., & Topal, M. (2023). Okul dışı öğrenme ortamı olarak mezarlıklar [Cemeteries as out-of-school learning environments]. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 212–225. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubad/issue/82234/1206004#:~:text=Okul%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20%C3%B6%C4%9Frenme%20ortamlar%C4%B1ndan%20mezar%C4%B1klar.Yerel%20tarih%20mezarlar%C4%B1n%20hikayelerinde%20gizlidir.>
- Okuyucu, A., & Erol, F. (2018). Savaş alanları turizmine yönelik motivasyon, duygu ve deneyimler: Metristepe ve İnönü şehitlikleri-Bozüyük örneği [Motivations, emotions and experiences towards battlefield tourism: Metristepe and İnönü martyrdoms-Bozüyük example]. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 1–17. https://doi.org/10.1501/Coğbil_0000000195
- Oren, G., & Shani, A. (2012). The Yad Vashem Holocaust Museum: Educational dark tourism in a futuristic form. *Journal of Heritage Tourism*, 7(3), 255–270. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2012.701630>
- Özdemir, F., & Çakmak, T. F. (2022). Hüzün turizmi üzerine bibliyometrik bir analiz [A bibliometric analysis on dark tourism]. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 389–406. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guntad/issue/72737/1026021>
- Özçelik, H. (2012). *Gelibolu-Waterloo karşılaştırması yoluyla Türkiye’de keder turizmi potansiyeli analizi* [Analysis of grief tourism potential in Turkey through Gallipoli-Waterloo comparison] [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Ö., Avcı, M., & Karakuş, N. (2016). A study the evaluation of alternative tourism opportunities in Fethiye destination. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 21–26. <https://jotags.net/index.php/jotags/article/view/149>
- Öztürk, A., & Bayrak, D. (2018). Çanakkale Şehitlikleri örneği üzerinden yapı/mekân ve bellek/duygu ilişkisi [The relationship between structure/space and memory/emotion through the example of Çanakkale Martyrdoms]. *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 4(13), 1340–1353.
- Rojek, C. (1991). *Ways of escape: Modern transformations of leisure and travel* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Glasgow.

- Saha, V., & Husain, R. (2025). The state of dark tourism research: a systematic review and agenda for future studies. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 30(7), 956–982. <https://doi.org/10.1080/10941665.2025.2470658>
- Sann, R., Lai, P. C., Liaw, S. Y., & Chen, C. T. (2024). The nature of electronic complaints about dark tourism destinations: a machine learning approach. *Journal of Heritage Tourism*, 20(1), 107–129. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2024.2399208>
- Seaton, A. V. (1996). Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 234–244. <https://doi.org/10.1080/13527259608722178>
- Sezen-Doğancılı, O., & Civelek-Oruç, M. (2016). Cezaevlerinin müzeye dönüşüm süreci: Sinop Cezaevi örneği [The conversion process of prisons into museums: The case of Sinop Prison]. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 268–284. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.234221>
- Sharma, N., & Martini, A. (2024). Dark tourism geographies: Ontological, epistemological and axiological perspectives. *Tourism Geographies*, 27(3–4), 589–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2319103>
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* [Interpreting qualitative data] (E. Dinç, Ed.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Slade, P. (2003). Gallipoli thanatourism: The meaning of ANZAC. *Annals of Tourism Research*, 30(4), 779–794. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00025-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00025-2)
- Smith, V. L. (1998). War and tourism: An American ethnography. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 202–227. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00086-8](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00086-8)
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), 145–160.
- Strange, C., & Kempa, M. (2003). Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 386–405. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00102-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00102-0)
- Sun, J., & Lv, X. (2025). Understanding dark tourism rituality (DTR): Scale development and validation. *Current Issues in Tourism*, 28(10), 1647–1662. <https://doi.org/10.1080/13683500.2024.2345822>
- Sutter, D. S. (1994). How to plan an educational visit to a historic site. *Teaching History*, 19(2), 71–76. <https://doi.org/10.33043/TH.19.2.71-76>
- Tanrısevdi, A., & Çavuş, Ş. (2003). Özel ilgi turizmi ve özel ilgi turizmi kapsamında Kuşadası ve çevresinde var olan potansiyel kaynaklar üzerine kuramsal bir inceleme [Special interest tourism and a theoretical review on potential resources existing in Kuşadası and its surroundings within the scope of special interest tourism]. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 9–22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53055/702608>
- Tarlow, P. E. (2005). Dark tourism: The appealing 'dark' side of tourism and more. In M. Novelli (Ed.), *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases* (pp. 47–58). Amsterdam: Elsevier.
- Thimm, B., Kößler, G., & Ulrich, S. (2010). *Einführung* [Introduction]. In B. Thimm, G. Kößler & S. Ulrich (Eds.), *Verunsichernde Orte. Selbstverständnis und Weiterbildung in der Gedenkstättenpädagogik* [Unsettling places: Self-conception and further training in memorial site pedagogy] (pp. 9–18). Brandes & Apsel.
- Türk, O. (2023). Savaş alanlarına yönelik algılanan destinasyon imajının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde destinasyon aidiyetinin rolü: Muş Malazgirt Savaş Alanı örneği [The role of destination attachment in the effect of perceived destination image towards battlefields on revisit intention: Muş Malazgirt Battlefield example]. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(48), 310–333. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1221284>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2017). *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071>
- Varnajot, A., & Salim, E. (2024). The hauntology of climate change: Glacier retreat and dark tourism. *Tourism Geographies*, 27(1), 102–119. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2328607>
- Yazıcı, H., Ertürk, A., & Kulaca, I. (2023). Okul dışı öğrenme etkinliklerine bir örnek: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı gezisi [An example of out-of-school learning activities: Gallipoli Peninsula Historical National Park trip]. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1–20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/78543/1196670>

- Yıldırım, Y., & Top, M. (2024). Depremzedelerin hüzün turizmi bağlamında bir deprem müzesini ziyaret etme motivasyonlarının incelenmesi: Düzce ili örneği [Investigation of earthquake victims' motivations to visit an earthquake museum in the context of dark tourism: The case of Düzce province]. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 13(1), 7–35. <https://doi.org/10.7460/turar.1421602>
- Yıldız, Z., Yıldız, S., & Aytemiz, L. (2015). Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli [Dark tourism, terror tourism and Turkey potential]. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 390–407. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/8766/109472>
- Yılmaz, C. (2009). Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi [Historical Sinop Castle Prison]. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 1–15. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2437/31186>
- Yılmaz, H., & Eşitti, B. (2023). Destinasyon pazarlama, destinasyon çekiciliği ve turizm gelişimi aracı olarak hüzün turizmi: Ankara ili örneği [Dark tourism as a tool for destination marketing, destination attractiveness and tourism development: The case of Ankara province]. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 26(1), 65–90. <https://doi.org/10.55931/ahbvtfd.1281330>
- Yousaf, S., & Kim, J. M. (2023). Dark personality traits and dark tourism sites: Analysis of review generation and consumption behaviors. *Tourism Management Perspectives*, 49, 101190. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101190>
- Zachrich, L., Weller, A., Baron, C., & Bertram, C. (2020). Historical experiences: A framework for encountering complex historical sources. *History Education Research Journal*, 17(2), 243–275. <https://doi.org/10.14324/HERJ.17.2.08>

Lise tarih öğretim programlarında okul dışı öğrenme ortamı olarak hüzün turizmi mekânları²

İlker Dere², Ceren Hatipoğlu³ Şerif Can Hatipoğlu³

² Tarih Bölümü, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye; ³Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ordu Üniversitesi, Ordu, Türkiye.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı lise tarih öğretim programlarında okul dışı öğrenme ortamı olarak hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyelini değerlendirmektir. Araştırmada doküman incelemesi kullanılarak Tarih (2023 ve 2024) ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (2018 ve 2024) dersi öğretim programları Dere vd. (2025) tarafından hazırlanan "Türkiye'deki Hüzün Turizmi Mekânları" listesi ile incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, lise tarih öğretiminde 149 hüzün turizmi mekânının kullanım potansiyelinin olduğunu göstermiştir. Mekânların türleri açısından en çok mimari yapı ve mezar kategorilerinde yer aldığı belirlenmiştir. Öğretim programları açısından değerlendirme yapıldığında 2024 programlarında hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyelinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularından hareketle Türkiye'deki programların uluslararası literatürde yer bulan eğitim amaçlı hüzün turizmi araştırmalarına paralel şekilde önemli bir çalışma alanı potansiyeli sunduğu görülmüştür. Bu potansiyelin değerlendirilmesi adına araştırmanın bulgularından yola çıkarak uygulamalı ve sonuç odaklı yeni araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Hüzün turizmi, turizm coğrafyası, tarih öğretimi, T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük, okul dışı öğrenme ortamı.

Giriş

İnsanların önem atfettikleri anıları genellikle yaşam boyu hafızalarında yer tutar. Hafızada saklanan anılar, yalnızca bireysel değil, toplumsal etki yaratmış olay ya da durumlarla da oluşmuş olabilir. Toplumsal olay ya da durumlar neticesinde ortaya çıkan anılar "toplumsal hafıza"yı oluşturur. Bu anılar, çoğu zaman bir mekânla özdeşleşir. Buna bağlı olarak da toplumsal hafızanın oluştuğu bu mekânlar insanlar üzerinde kalıcı etkiler ve izler bırakır. Böylelikle anıların her seferinde tekrar canlandığı hafıza mekânları oluşur. Fransız tarihçi Pierre Nora, bu mekanlar için ilk kez "hafıza mekânları" kavramını kullanmıştır. Nora'ya göre hafıza mekanları; zamanı durdurup unutmayı engelleyen, nesnelerin durumunu saptayarak somut olmayı anlamla görünür kılan yerlerdir. Anımları sürekli değişse de hayal gücü aracılığıyla herhangi bir mekâna sembolik bir anlam yüklediğinde, söz konusu mekân hafıza mekânına dönüşebilir. Aynı zamanda bir hafıza amacını taşıyorsa da tarih mekanlarıdır. Bu manada anılar, günlükler, sözleşmeler, otobiyografiler, bildirgeler, kitaplar ve antlaşmalar gibi farklı türden unsurlar da bu kapsama girebilir. Yine anıtsal nitelikte olan heykeller veya anıtkabirlerin buldukları yerler önemli olsa da başka bir yere taşındıklarında hafıza mekânı özelliğini yitirmezler (Nora, 2006, s. 36). Kolektif hafızanın önemli merkezleri olan hafıza mekanları; dini, tarihi, kültürel, sosyal veya politik niteliklere sahip olduğu için turizm faaliyetleri ile aralarında önemli ilişki vardır (Dere vd., 2025). Bu ilişki ve insanların bu mekanları ziyaret motivasyonları, turizmi faaliyetleri için de önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

¹Bu çalışmanın bir kısmı, 30-31 Mayıs tarihlerinde Çek Cumhuriyeti'nin Prag kentindeki Charles Üniversitesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Bütünleşik Sosyal Araştırma ve Disiplinlerarası Çalışmalar Kongresi'nde (ISRIS 2025) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Hafıza mekânlarında hüznün turizmi

Turizm; gezme, eğlenme, dinlenme ve kültür gibi çok çeşitli amaçlarla yapılan, bu süreçte yeni ve özgün deneyimler sunan, geçici konaklamalara dayalı seyahat faaliyetleridir (Emekli, 2021). Son yıllardaki turizm gelişimi, turistlerin beklenti ve katılım eğilimlerini değiştirerek kişisel eğilimler ve yeni trendlerce yönlendirilen, farklı deneyimler arayan bir turist profili doğurmuştur. Bunun sonucu olarak alternatif turizm türleri kaçınılmaz biçimde ortaya çıkmıştır (Aksakallı vd., 2017, s. 216). Alternatif turizm, bir destinasyonda mevcut turizm türlerine seçenek oluşturmak amacıyla geliştirilen bir turizm çeşitlendirmeyi içermektedir (Özer vd., 2016, s. 22). Bu çeşitlendirme içerisinde özel ilgi turizmi, insanların ilgi alanlarının seyahatlerini yönlendirmesine odaklanmaktadır (Tanrısevdi & Çavuş, 2003, s. 11). Özel ilgi turizmi türlerinden biri de hüznün turizmidir (Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012, s. 139). Hüznün turizmi uluslararası alanyazında genel olarak "dark tourism" (Foley & Lennon, 1996) olarak bilinmektedir. Bununla birlikte "dark tourism" yerine uluslararası ve ulusal alanyazında çeşitli kavramlar kullanılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1 Hüznün turizmi yerine kullanılan kavramlar ve kaynaklar

Kavramlar	Kaynak
Black Spots Tourism	Rojek, 1991
Dark Tourism	Bowman & Pezzullo, 2010; Busby & Devereux, 2015; Dimitrovski vd., 2014; Dresler, 2023; Foley & Lennon, 1996; Oren & Shani, 2012; Stone, 2006, Tarlow, 2005
Fright Tourism	Bristow & Newman, 2005
Morbid Tourism	Blom, 2000
Thanatourism	Seaton, 1996; Light, 2017
War Tourism	Smith, 1998
Hapsihane Turizmi	Yılmaz, 2009
Hüznün Turizmi	Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012; Birdir vd., 2015; Dere vd., 2025; Yıldırım & Top, 2024; Yılmaz & Eşitti, 2023
Kara Turizm	Yıldız vd., 2015
Karanlık Turizm	Ak-Çetin, 2020; Baranaydın, 2016; Çetinsöz & Temiz, 2016
Keder Turizmi	Alaeddinoğlu & Aliağaoğlu, 2007; Özçelik, 2012
Ölüm Turizmi	Aliağaoğlu, 2004; Kaya, 2006
Savaş Alanları Turizmi	Akbulut & Ekin, 2018; Aliağaoğlu, 2008; Çiftçi vd., 2015; Türk, 2023
Savaş veya Askeri Turizm	Doğaner, 2006

Tablo 1’ te görüldüğü gibi, Türkçe alanyazında "dark tourism" kavramı yerine genellikle "hüznün turizmi" kavramı kullanılmıştır. Alanyazın ile kavram birliği açısından bu çalışmada da bu kavram kullanılmıştır.

"Hüznün turizmi (Dark Tourism)" kavramı ilk defa Foley ve Lennon (1996) tarafından literatüre kazandırılmıştır (Stone, 2006, s. 148). Foley ve Lennon’a (1996, s. 198) göre karanlık turizm; gerçek ve metalaştırılmış (ticarileştirilmiş) ölüm ve felaket mekânlarının sunumu ve ziyaretçiler tarafından tüketimini kapsayan olgular için kullanılan bir terimdir. Bu nedenle karanlık turizmin barındırdığı etik karmaşıklıklar uzun süredir tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir (Sun & Lv, 2025). Başka bir görüşe göre; dark tourism" kavramındaki "dark" kelimesi ışıktan yoksun yer olarak batı kültürlerinde cinayet, suikast, soykırım ve savaş gibi "karanlık eylemleri ve bu tür ortamlarda hissedilebilecek "karanlık ruh halini" ve kasvetli tonları çağrıştırmaktadır (Bowman & Pezzullo, 2010, s. 188). Ayrıca hüznün turizmi, sadece "ölümün gerçekleştiği yerleri" değil, temsil ve hatırlama içeren mekânları da ifade etmektedir (Biran & Poria, 2012; Light, 2017).

Bu bağlamda Seaton’a göre (1996), bir ziyaretin hüznün turizmi kapsamında sayılabilmesi için beş kategoriden birine girmesi gerekmektedir. Seaton’ın (1996, 240–242) sınıflamasına dayanan kategoriler yazarlar tarafından görselleştirilerek Görsel 1’de sunulmuştur.

Görsel 1 Seaton'a (1996) hüzün turizmi

Görüldüğü gibi hüzün turizmi; ölümlerin gerçekleştiği, kanıtlarının, temsillerinin veya canlandırmalarının olduğu yerlerde gerçekleştirilmektedir. Nitekim, Light (2017) hüzün turizmiyle ilgili yapılmış araştırmaları incelediği çalışmasında yayınların çoğunlukla savaş/çatışma alanları, soykırımla ilişkili alanlar, hapishaneler, kölelikle ilişkili sahalar ve çağdaş çatışma bölgeleri/tehlikeli yerlerle ilgili olduğunu tespit etmiştir. Türkiye'de ölçeğinde yapılan çalışmalarını inceleyen Bulut & Demirel-İli'nin (2022) çalışması incelendiğinde hüzün turizmiyle ilgili araştırmalarda savaş alanları, şehitlikler ve cezaevlerinin ön plana çıktığını görülmüştür.

Hüzün turizmi mekanlarının pedagojik yönü

Hüzün turizminin siyasi, tarihi, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlarının yanında önemli boyutlarından biri de mekanların pedagojik işlevidir (Biran vd., 2011; Cohen, 2011; Kang vd., 2012, Strange & Kempa, 2003). Bununla birlikte, son zamanlarda insanların bilgi düzeylerini artırmak amacıyla bu alanları sıklıkla ziyaret etmeleri, hüzün turizmi mekânlarının pedagojik yönünü daha fazla ön plana çıkarmaktadır (Dimitrovski vd., 2014, s. 192). Hüzün turizmi mekânlarının pedagojik potansiyeli onun okul dışı bir öğrenme ortamı olmasıyla yakından ilgilidir. Okul dışı öğrenme ortamları; öğretim sürecine farklı duyu organlarına dahil edilmesi, öğrenme sürecine aktif katılım, yaşantı temelli öğrenme, öğrenmelerin kalıcı olması, değer ve beceri gelişimi gibi birçok pedagojik katkıya sahiptir (Bakioğlu ve Karamustafaoğlu, 2020; Çiçek ve Saraç, 2017; Dere ve Çifçi, 2022; Dere ve Gökçinar, 2025; Durdukoca, 2023; Kır, vd., 2021). Farklı alanlardaki çalışmalarda katkıların yanı sıra tarih dersleri özelinde değerlendirdiğimizde tarihi alanlara ziyaretlerin katkıları ele alan Sutter (1994, s. 71), şunları kaydetmiştir:

- Saha ziyaretleri sınıfta aktarılması zor kavramları (özellikle askerî tarihte araziye "yerinde" kavrama) somutlaştırır. Haritadaki oklar, arazide A'dan B'ye hareketin zorluğunu anlatmada yetersiz kalır.
- 18-19. yüzyıl göçleri gibi konularda, öğrencinin bizzat "yürüyerek/çekerek" ilerlemeyi denemesi (ör. vagonu çamurda-yokuşta çekmek) tarihsel güçlükleri içselleştirir.
- Ziyareti değerli kılan iki unsur: Hayal gücü (mekâna tarihsel gözle bakabilme) ve uygun mekân seçimi (seçilen mekanların çeşitlendirilmesi).

Bu tür deneyimler, tarih derslerini yalnızca metin ve haritanın ötesine taşıyarak görerek, işterek ve dokunarak öğrenme imkânı tanıyacaktır. Sutter'in (1994) bahsettiği bu 'içselleştirme' ve

'somutlaştırma' olgusu, tarih öğretiminin en duygusal ve derinlikli biçimlerinden biri olan hüzün turizmi için de merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü hüzün turizmi, salt bir bilgi aktarımı değil, bireyleri tarihin trajik olaylarının yaşandığı mekânlarla duygusal ve etik bir diyaloga sokmayı hedefler. Bu bağlamda, konuyu hüzün turizmi özelinde ele aldığımızda dünyada "soykırım eğitimi" (kitlesele vahşet eğilimleri ve örüntüleri) ya da özede "holokost eğitimi" (Nazi Almanyasında yaşanan katliamlar) kapsamında birçok eğitim verilmektedir. Holokost eğitiminin amacı, benzer suçların tekrarlanmasını önlemek için kurumları güçlendirme, haklara saygı kültürü, eleştirel düşünme ve aktif yurttaşlık bilincini geliştirmektir. Bunun için Holokost eğitimi ve soykırım eğitimi kapsamında barış eğitimi, yurttaşlık eğitimi, medya okuryazarlığı, insan hakları eğitimi ve uluslararası anlayış eğitimi gibi alanlarda eğitim programları geliştirme faaliyetlerine yardımcı olacak kılavuzlar hazırlanmaktadır. Ayrıca UNESCO'nun bu kılavuzunda öğretmenlere müzeler, tarih yerler, anıtlar ve gezici sergiler gibi hüzün turizmi mekânlarına (doğrudan bu kavram kullanılmasa da) geziler yapmaları ve öğrenme ve öğretim materyalleri hazırlamaları tavsiye edilmiştir. Bu açıdan hüzün mekânlarının öğrenme deneyiminin, düşünmenin ve anmanın önemli bir bileşeni olacağına dikkat edilmiştir. Ayrıca "Uluslararası Holokost Kurbanlarını Anma Günü" (27 Ocak) ve "Soykırım Suçu ve Bu Suçun Önlenmesi Kurbanlarını Anma ve Onuruna Dair Uluslararası Gün" (9 Aralık) gibi uluslararası anma günlerinde öğrencilerin sınıf dışında da katılımını sağlamak için fırsatlar sunulması önerilmiştir (UNESCO, 2017). Bu bağlamda Almanya'da Auschwitz-Birkenau gibi müzelerde eğitimciler için ziyaret rehberleri bulunmakta, soykırım ve katliamlara dair eğitim verilirken "Gedenkstaettenpaedagogik" olarak ifade edilen "anıt alanları pedagojisi" kavramı kullanılmaktadır (Auschwitz-Birkenau State Museum, 2025; Thimm vd., 2010, s. 11). Bu yaklaşımlarla acıların yaşandığı mekânlarda ve acıların temsili olan anıtlarda gerçekleştirilen eğitimler ile hem bilişsel hem de duyuşsal boyutta öğrenme gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Kaiser, 2010; Thimm vd., 2010). Andrews vd. (2009), İngiltere'de Holokost eğitimi üzerine yaptığı geniş ölçekli çalışmada öğretmenlerin bu konuları "duygusal olarak zorlayıcı ama pedagojik olarak vazgeçilmez" bulunduğunu belirtmiştir. Ambrosewicz-Jacobs ve Büttner (2014), Polonya'daki Holokost eğitiminin demokratik değerlere bağlılık ve insan hakları bilincini artırmada önemli bir araç olduğunu, öğretmenler tarafından holokost eğitimi için en etkili öğretim tekniğinin okul dışı öğrenme olduğu ve bu konuda Yahudi mezarlıklarının önerildiğini ifade etmektedir. Zachrich vd. (2020) tarihsel deneyimi bilişsel, duyuşsal ve fiziksel katılımı öğrenme süreci olarak ele almaktadır. Berg ve Stolare (2024) de bir hüzün turizmi mekânı olan Auschwitz'de öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal tepkilerinin iç içe geçtiği, yaşadıkları bu deneyim ile bilgilerinin derinleştiğini ve toplumsal sorumluluk duygularının arttığını göstermiştir. Benzer şekilde Cowan ve Maitles (2011) de hüzün turizmi mekânlarında öğrenme deneyiminin öğrencilerde empatiyi ve tarihsel farkındalığı güçlendirdiğini belirtmiştir. Bunların yanında Flenegård ve Mattsson (2021), bu mekânlarda gerçekleştirilen eğitimlerde öğrencilere tarihsel içeriğe ilişkin yeterince bilgi verilmemesi, sürecin pedagojik olarak yeterince işlenmemesinin öğrencilerde yalnızca yüzeysel bir duygusallık oluşturabileceği uyarısında bulunmuştur. Sonuç olarak bazı pedagojik ilkelere dikkat ederek hüzün turizmi mekânlarının okul dışı bir mekân olarak kullanılması dünyanın çeşitli eğitim sistemlerinde önerilmektedir.

İlgili alanyazın

Hüzün turizmi, uluslararası alanyazındaki çeşitli araştırmalarda (Alexandra vd., 2014; Assylkhanova vd., 2025; Bigley vd., 2010; Blom, 2000; Cooper, 2006; Daugbjerg, 2011; Dunkley vd., 2011; Gatewood & Cameron, 2004; Hartmann vd., 2018; Holguin, 2005; Kang vd., 2012; Lennon & Foley, 2000; Magano vd., 2022; Manca vd., 2023; Rojek, 1991; Saha & Husain, 2025; Sann vd., 2024; Seaton, 1996; Seaton, 1999; Sharma & Martini, 2024; Slade, 2003; Stone, 2006; Stone, 2012; Sun & Lv, 2025; Varnajot & Salim, 2024; Yousaf & Kim, 2023) farklı terimlerle tanımlanmış, genel çerçevesini çizilmiş ve kavramsal tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'deki alanyazına bakıldığında ise araştırmaları odaklandıkları konuları itibarıyla dört başlık altında sınıflandırmak mümkündür: "kavramsal ve bibliyometrik incelemeler", "ziyaretçi motivasyonları, deneyimleri ve davranışları odaklı çalışmalar", "destinasyon odaklı çalışmalar" ve "eğitim odaklı çalışmalar" (Tablo 2).

Tablo 2 Türkiye alanyazınında hüzün turizmi çalışmalarının sınıflandırılması

Araştırma Konuları	Kaynak
Kavramsal ve Bibliyometrik Analizler	Bulut & Demirel-İli, 2022; Çatır, 2017; Çevik, 2023; Mutlu & Şahin-Ören, 2023; Özdemir & Çakmak, 2022
Destinasyon Odaklı Çalışmalar	Aksakallı vd., 2017; Alaeddinoğlu & Aliağaoğlu, 2007; Aliağaoğlu & Çiltepe, 2020; Aliağaoğlu, 2008; Alili, 2017; Atay & Yeşildağ, 2010; Belli & Güneren-Özdemir, 2018; Çetinsöz & Temiz, 2016; Çiftçi vd., 2015; Ergün & Oktay, 2022; Ertürk, 2018; Güncü & Güneş, 2017; Ilgar, 2015; Kılıç & Akyurt, 2011; Kılıç, 2021; Köseoğlu & Sezgin, 2024; Sezen-Doğancılı & Civelek-Oruç, 2016; Yılmaz & Eşitti, 2023; Yılmaz, 2009
Ziyaretçi Motivasyonları, Deneyimleri ve Davranışları	Akyurt-Kurnaz vd., 2013; Akyurt-Kurnaz ve Kılıç, 2016; Aylan ve Kaya, 2020; Bayram vd., 2021; Bilge & Küçükkaraca, 2022; Birdir vd, 2015; Cavlak & Cop, 2019; Çimen, 2020; Genç & Güler-Genç, 2021; Köleoğlu, 2018; Okuyucu & Erol, 2018 Öztürk & Bayrak, 2018
Eğitim Odaklı Çalışmalar	Buharalı, 2017; Dere vd., 2025; Oğuz-Haçat & Topal, 2023; Yazıcı vd., 2023

Dünyada ve Türkiye’de hüzün turizmiyle ilgili çalışmaların genel tablosunu verdikten sonra bu mekanların eğitim amaçlı kullanımına yönelik önemli bir birikimden bahsetmek gerekmektedir. Söz konusu birikim içinde, alan ziyaretlerinin eğitsel etkisini somut verilerle ölçen çalışmalar önemli bir yer tutar. Bu bağlamda Cohen (2011) araştırmasında Yad Vashem anıt müzesini temel alarak acının yaşandığı yer (Avrupa’daki kamplar) ve acıyı anlatan yer (Yad Vashem) arasındaki eğitimsel hüzün turizmi deneyimlerini karşılıklı incelemiştir. Araştırma sonucunda Yad Vashem’in Avrupa’daki alanlarla eşit derecede özgün ve anlamlı bir öğrenme deneyimi sunduğu sonucuna ulaşmıştır. Ambrosewicz-Jacobs ve Büttner (2014), yapmış oldukları araştırmada Polonya’da Holokost eğitimini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemiştir. Araştırmada gönüllü katılıma ve yerel/bireysel hikayelere odaklanan uygulamaların, öğrencilerin hoşgörü ve tarihi sorumluluk bilincini artırmada en etkili yöntemler olduğu görülmüştür. Buharalı (2017) yüksek lisans tez çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinde anıt ve heykel görsellerinin kullanılmasının öğrencilerin akademik başarısına etkisini deneysel olarak araştırmış ve ders kitaplarındaki anıt envanterini çıkarmıştır. Çalışmanın nicel sonuçları, anıt görselleri ile yapılan öğretimin akademik başarıyı artırmada rehber kitaba dayalı öğretime göre anlamlı bir farklılık yaratmadığını göstermiş, ancak tarama sonucunda Ankara’daki birçok anıtın Sosyal Bilgiler kazanımlarıyla ilişkilendirilebileceği tespit edilmiştir. Dresler ve Fuchs (2021), Alman öğrencilerin Auschwitz deneyimlerini hüzün turizmi mekânlarında eğitim açısından incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular Auschwitz’in öğrencilere öğrenme fırsatları sağladığını, grup kimliği ve duygusal katılımı ve ahlaki düşünmeyi geliştirdiğini ortaya koymuştur. Israfilova ve Khoo-Lattimore (2019), eğitim amaçlı hüzün turizmi mekânlarının kullanımını incelemiş, Guba Soykırım Anıt Kompleksi’ne (Quba Soykırımı Memorial Kompleksi) gerçekleştirilen okul gezisinin çocukların tarih derslerine ilgilerini artırdığını ve vatanseverlik gibi değerlerin gelişimine katkı sağladığını belirlemiştir. Grinfelde ve Veliverronena, (2021) üniversite öğrencilerinin hüzün turizmi mekânlarına yaptıkları geziye yönelik deneyimlerini araştırmışlardır. Araştırma, öğrencilerin mekânlarda rahatsızlık hissetmelerine rağmen, ziyaretleri empatik anlayış, duygusal zekâ ve eleştirel düşünme becerileri kazandırdığı için gerekli ve değerli bulduklarını göstermiştir. Jang ve diğerleri (2022), Hüzün turizminin Japonya’da nasıl bir gelişim gösterdiğini, eğitim ile hüzün turizminin nasıl birleştirilebileceğini değerlendirmiştir. Fukuşima’da gerçekleştirilen “Rehberli Umut Turizmi Turu” yaklaşımının turizmin eğitim ve keyif unsurlarını başarılı bir şekilde birleştirerek bölgenin canlanmasına katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Oğuz-Haçat ve Topal (2023), mezarlıkların okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanımını değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda mezarlıkların öğrencilere zengin bir öğrenme deneyimi sunarak tarih öğretiminde birincil kaynak olabileceğini, tarih öğretiminde kalıcı öğrenme sağlayabileceğini öne sürmüşlerdir. Yazıcı ve diğerleri (2023) araştırmalarında Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkında gerçekleştirilen eğitim amaçlı geziye yönelik ortaokul öğrencilerinin deneyimlerini değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda gerçekleştirilen gezinin öğrencilere bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanda katkılar sağladığını tespit etmişlerdir. Dresler

(2023), Savaş Kalıntıları Müzesi'ne (War Remnants Museum) gerçekleştirilen gezinin çocukların ahlaki duygularını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda çocukların Savaş Kalıntıları Müzesi deneyiminin ahlaki yargılarını tetiklediği ve gezi sonrasında Vietnamlılar ile güçlü bir ulusal kimlik ve vatanseverlik bağı oluşturdukları, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ordusuna karşı ise olumsuz duygular içerisinde oldukları görülmüştür. Berg ve Stolare (2024), İsveçli lise öğrencilerinin Auschwitz'e yaptıkları gezi sonrası deneyimlerini incelemişlerdir. Öğrencilerin deneyimlerine göre fiziksel, duygusal ve bilişsel tepkilerin birbirini desteklediğini ve gezinin, öğrencilerin Holokost'un gerçekliğini daha kişisel bir şekilde anlamalarına ve gelecekteki toplumsal eylemlere katılma arzusu geliştirmelerine yol açtığını tespit etmişlerdir. McMichael (2024), Fukuşima'ya düzenlenen eğitim amaçlı umut turizmi programı olan "Fukuşima Elçileri Programı" gibi hüznün turizmi içeren eğitim turlarının katılımcı deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda katılımcıların ön yargılarının değiştiği, eleştirel düşünme ve küresel farkındalık gibi becerilerinin geliştiği sonucuna ulaşmışlardır.

Görüldüğü üzere eğitim amaçlı hüznün turizmi araştırmalarında farklı mekânları ve deneyimleri konu edinen çeşitli araştırmalar mevcuttur. Buna karşın Türkiye'de hüznün turizmi mekanlarının öğretim programlarındaki yerine ilişkin yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu konuda yapılan tek çalışma, Dere vd. (2025) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türkiye'deki hüznün turizmi mekânlarının ortaokul tarih öğretiminde kullanımını Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programları üzerinden değerlendirilmektedir. Bu araştırmada Türkiye'de hüznün turizmi mekanlarının ortaokul tarih öğretimi konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğu tespit edilmiştir. Buradan esinle Türkiye'deki hüznün turizmi mekânlarının lise kademesinde T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ile Tarih öğretim programlarındaki kullanım potansiyelini inceleyen bu çalışma tasarlanmıştır. Hüznün turizmi mekânlarının önemli bir bölümünün doğrudan tarihî mekânlar ve olaylarla bağlantılı olduğu için, diğer çalışmada olduğu gibi, tarih içerikli dersler tercih edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemi şu şekilde oluşturulmuştur: "Lise Tarih ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarında Türkiye'deki hüznün turizmi mekânlarının kullanım potansiyeli nasıldır?"

Araştırma problemi çerçevesinde bu çalışma ile hüznün turizmi mekânlarının lise düzeyi T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ile Tarih dersleri öğretim programlarında kullanım potansiyelini ortaya koyarak alanyazındaki boşluğun doldurulması beklenmektedir. Bu inceleme, aynı zamanda ilgili yazarlar ve araştırmacılar için yeni araştırma potansiyellerine işaret edecek ve gelecek araştırmalar yardımcı olacaktır.

Yöntem

Araştırmanın deseni

Bu araştırmada öğretim programlarını hüznün turizmi çerçevesinde değerlendirmek için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesinde hem önceden var olan (çalışmadan bağımsız) hem araştırma için üretilen dokümanlar kullanılabilir. Araştırma sorusuna göre belirlenen dokümanlardan elde edilen veriler hem nitel hem nicel olarak analiz edilebilir (Mertkan, 2015). Bu araştırmada önceden var olan dokümanlar analiz edilmiştir.

Veri kaynakları

Araştırmanın veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) resmî internet sitesinde açık erişimli olarak yayımlanan Tarih Dersi Öğretim Programları (2023 ve 2024) ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programları (2018 ve 2024) oluşturmaktadır. 2023 yılı Tarih Dersi Öğretim Programı, 2018 programının güncellenmiş hâli niteliğindedir. 2018 ve 2023 programlarında bazı kazanımların programa eklenmiş veya programdan çıkarılmış olması nedeniyle tarih dersi için 2023 programı analize dâhil edilmiştir. 2018 ve 2023 programlarında öğrenme hedefleri "kazanım", 2024 programlarında ise "öğrenme çıktısı" olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle, çalışmada her iki ifade de bağlama uygun biçimde kullanılmıştır.

Verilerin analizi

Araştırmada doküman incelemesi ile toplanan verilerin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmaya yarayan içerik analizi yöntemi, metinlerde yer alan bazı unsurlar ilişkili oldukları kategorileri belirlemeyi ve saymaya olanak sağlar (Krippendorff, 2004: 18; Silverman, 2018: 162). İçerik analizinde, kazanımların hüzün turizmi mekânlarına uygunluğu, Dere vd. (2025) tarafından belirlenen “Türkiye’deki Hüzün Turizmi Mekânları” listesi esas alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın veri analizi süreci Görsel 2’de gibi özetlenebilir:

Görsel 2 Araştırmanın veri analiz süreci

Geçerlik ve Güvenirlik

Kazanımlar/öğrenme çıktıları ve uygun hüzün turizmi mekânları eşleştirilirken araştırmacılar önce bağımsız şekilde farklı zamanlarda kodlama gerçekleştirmiş, ardından birlikte analizin son hâlini ortaya koymuşlardır. Bulguların inandırıcılığını sağlamak amacıyla hüzün turizmi mekânlarıyla eşleştirilen öğretim programlarındaki kazanımların/öğrenme çıktılarının uygunluğunun tespiti için tarih eğitimi alanında okul dışı öğrenme ortamları konusunda araştırmaları bulunan akademisyenin doğrulamasına başvurulmuştur. Böylece son şekli verilen bulgular sunulurken kazanımlardan/öğrenme çıktılarından alıntılar eşliğinde mekân örnekleri ile kanıtlara yer verilmiştir. Ayrıca frekanslar (parantez içinde rakamlar verilerek) ve yüzdeler (%) kullanılarak bulguların hangi mekân ve kazanımlarda/öğrenme çıktılarında yoğunlaştığı gösterilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bulguları, “Tarih Dersi Öğretim Programı (TDÖP) ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programı’nda (İTADÖP) Hüzün Turizmi Mekânları” ve “Hüzün Turizmi Mekânları-Tarih Dersleri Öğretim Programlarındaki Kazanımları/Öğrenme Çıktılarıyla İlişkisi” olmak üzere iki ana başlık altında sunulmuştur.

TDÖP ve İTADÖP’de hüzün turizmi mekânları

2018 ve 2024 yıllarında yayımlanan Tarih Dersi Öğretim Programları (TDÖP) ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programlarında (İTAÖP) yer alan kazanımlar/öğrenme çıktıları, “Türkiye’deki Hüzün Turizmi Mekânları” listesi (Dere vd., 2025) karşılaştırılarak incelenmiştir.

TDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilir hüzün turizmi mekânları tespit edilerek türlerine göre dağılımı Görsel 3’te sunulmuştur.

Görsel 3 TADÖP ve İTAÖP’de hüzün turizmi mekânları

Türkiye’de lise TDÖP ve İTAÖP’nin hüzün turizmi mekânları ile ilişkisi incelendiğinde 146 mekân tespit edilmiş ve mekânların “mimari yapı” (92), “mezar” (49), “ören yeri” (4) ve “savaş alanı” (1) türlerindeki dağılım yukarıdaki Görsel 3’te gösterilmiştir. En çok ilişkilendiren mekân olan “mimari yapı” (92) kategorisinde “müze” (50) ve “anıt” (29) belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır. “Mimari yapı” kategorisinde verilebilecek örneklerden bazıları şunlardır: “Atatürk ve Şerife Bacı Anıtı” (Kastamonu), Gazi Müzesi (Samsun), İstiklal Harbi Şehitliği (Konya), Kilitbahir Kale Müzesi (Çanakkale) ve Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi (Kars). Bu örnekler, yalnızca doğrudan acı olayların yaşandığı yerlerin değil, aynı zamanda acı olayları, zor günleri ve kahramanları hatırlatan unsurların yer aldığı mekânların da hüzün turizmi mekânları arasında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

“Mimari Yapı”yı “mezar” (49) kategorisi takip etmektedir. Toplumsal hafızada yer edinmiş kahramanları, tarihi şahsiyetleri ve olayların anısını barındıran mezar kategorisinde de birçok önemli örnek bulunmaktadır: Şehzade Mustafa Türbesi (Bursa), Büyük Taarruz Şehitliği ve Mustafa Kemal Atatürk Anıtı (Afyonkarahisar), Alaattin Kümbeti (Konya) ve Gevaş Selçuklu Mezarlığı (Van). Bahsedilen hüzün turizmi mekânlarının bazılarının fotoğrafları Görsel 4’te yer verilmiştir:

Görsel 4 Bazı hüzün turizmi mekânları örnekleri (Türkiye Kültür Portalı, t.y.)

Mezar kategorisindeki “türbe” (30), “şehitlik” (15), “anıt mezar” (2) ve “kümbet” (2) gibi yapıların öne çıkması, manevi değerlerle toplum arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Bu bağlamda toplum hafızasındaki kişi ve kahramanların ebedi istirahatgâhları da önemli hüzün turizmi mekânları arasında önemli yer tutmaktadır. Ayrıca “Ören yerleri” (4) tarihî dokuyu, “savaş alanı” (1) ise derin acıları temsil etmektedir. Bu dağılım, Türkiye’de hem tarihî olay ve kişilerin anıtsallaştırıldığını hem de millî-manevi değerlere ev sahipliği yapan çok çeşitli hüzün turizmi mekânı olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Türkiye’de lise TDÖP ve İTADÖP kazanımları kapsamındaki hüzün turizmi mekânlarının illere göre dağılımı Harita 1’de sunulmuştur:

Harita 1 Lise TDÖP ve İTADÖP’deki Hüzün Turizmi Mekânlarının İllere Göre Dağılımı

Harita 1 incelendiğinde en çok hüzün turizmi mekanının “Afyonkarahisar” (16), Kütahya (13), “Çanakkale” (12), “Bursa” (12), “Ankara” (7), “Samsun” (7) ve “Konya” (6) illerinde bulunduğu görülmektedir. 81 ilin 44’ünde öğretim programlarıyla ilişkili hüzün turizmi mekânları varken, 37 ilde uygun mekân tespit edilememiştir.

Hüzün turizmi mekânları-tarih dersleri öğretim programlarındaki kazanımları/öğrenme çıktılarıyla ilişkisi

“Türkiye’deki Hüzün Turizmi Mekânları” (Dere vd., 2025) listesindeki hüzün turizmi mekanları ile TDÖP ve İTADÖP kazanımları/öğrenme çıktılarıyla ilişkisi belirlenmiş ve frekans ve yüzde değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3 Tarih öğretim programlarındaki kazanımlarda/öğrenme çıktılarında hüzün turizmi mekânları

Öğretim Programı	İlgili Kazanım/ Kazanım Sayısı	Yüzde (%)
2023 Tarih	17/ 74	%22,9
2018 T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	11/ 33	%33,33
2024 Tarih	14/ 38	%36,84
2024 T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	6/ 16	%37,5

Tablo 3’de görüldüğü üzere hüzün turizmi mekânlarıyla ilişkili en çok kazanımlar, 2023 TDÖP (17) ve 2024 TDÖP’de (14) tespit edilmiştir. Bununla birlikte, toplam kazanımların yüzde dağılımının incelenmesi, öğretim programları ile hüzün turizmi mekânları arasındaki ilişkinin

daha belirgin biçimde ortaya konmasına olanak sağlayacaktır. Bu değerlendirmeye göre, 2024 İTADÖP'teki 16 kazanımın 6'sı (%37,5), 2024 TDÖP'teki 38 kazanımın 14'ü (%36,84), 2018 İTADÖP'teki 33 kazanımın 11'i (%33,33) ve 2023 TDÖP'teki 74 kazanımın 17'si (%22,9) hüzün turizmi mekânlarıyla ilişkilidir. Ayrıca 2024'te yayımlanan yeni öğretim programlarında kazanım sayısı daha az olsa da kazanımların hüzün turizmi mekânlarıyla ilişkisinin daha yüksektir.

2023 ve 2024 TDÖP'de hüzün turizmi mekânları

Programların kazanımlarıyla/öğrenme çıktılarıyla hüzün turizmi mekânlarının ilişkisini daha iyi ortaya koymak amacıyla her program ayrı ayrı incelenerek sınıf seviyesi, kazanım/öğrenme çıktısı kodu ve uygun mekân frekanslarını (*f*) içeren tablolar oluşturulmuştur. Bazı kazanımlar birden çok mekânla ilişkilendirildiği için tablolarda toplam frekansa yer verilmemiştir. İlk olarak 2023 TDÖP kazanımları incelenerek sınıf seviyesine göre bulgular, Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4 2023 TDÖP kazanımlarında hüzün turizmi mekânları

Sınıf Düzeyi	Kazanım Sayısı	Kazanım Kodu	Uygun Hüzün Turizmi Mekânı (<i>f</i>)
9. Sınıf	1	TAR. 9.2.3.	3
10. Sınıf	9	TAR. 10.1.1.	12
		TAR. 10.2.1.	8
		TAR. 10.4.1.	8
		TAR. 10.6.2.	5
		TAR. 10.5.2.	2
		TAR. 10.5.7.	2
		TAR. 10.7.5.	2
		TAR. 10.4.3.	1
		TAR. 10.5.6.	1
11. Sınıf	7	TAR. 11.4.1.	5
		TAR. 11.4.2.	4
		TAR. 11.4.4.	4
		TAR. 11.5.2.	2
		TAR.11.1.3.	1
		TAR. 11.2.3.	1
		TAR. 11.4.3.	1

Tablo 4 incelendiğinde, 2023 TDÖP'de yer alan 17 kazanım için uygun hüzün turizmi mekânlarının bulunduğu ve bunlar arasında en çok 10. sınıf düzeyinde (9) kazanımın yer aldığı görülmektedir. Mekânlar ve kazanımlar arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, 10. sınıf düzeyinde yer alan "TAR. 10.1.1." kodlu kazanımın öğretimi için 12 hüzün turizmi mekânının uygun olduğu belirlenmiştir:

"TAR. 10.1.1. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

(Başlıca siyasi gelişmeler olarak Saltuklular Beyliği'nin kurulması (1072), Danişmentliler Beyliği'nin kurulması (1080), Mengücekliler Beyliği'nin kurulması (1080), Çaka Beyliği'nin kurulması (1081), Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), I. Haçlı Seferi (1096-1099), Artuklular Beyliği'nin kurulması (1102), II. Haçlı Seferi (1147-1149), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Eyyubiler Devleti'nin kurulması (1174), Miryokefalon Muharebesi (1176), III. Haçlı Seferi (1189-1192), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Bâbailer Ayaklanması (1240), Köseadağ Muharebesi (1243), Memlûklular Devleti'nin kurulması (1250), Ayn-ı Calut Muharebesi (1260), Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi (1277) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1308) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir" (MEB, 2023, s.26).

Türklerin Anadolu'ya gelişinden Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar yaşanan olay ve gelişmelere odaklanan "TAR.10.1.1." kazanımı için uygun hüzün turizmi mekânları arasında Van'daki Gevaş Selçuklu Mezarlığı, Türkiye Selçuklu sultanlarının ebedî istirahatgâhı olan Konya'daki "Alâaddin Kümbeti", Mengücekoğulları'ndan Melik Muzaffereddin Behram Şah'a ait

Kırşehir'deki "Melikgazi Kümbeti", Danişmentlilerden Emir Melik Gazi'nin kabrinin bulunduğu Kayseri'deki "Melikgazi Türbesi" ve makamının (temsili mezarı) yer aldığı Eskişehir'deki "Melik Gazi Türbesi" yer almaktadır.

Bir diğer kazanım olan "TAR.11.4.1." için ise 5 hüzün turizmi mekânının kullanılabilceği belirlenmiştir. İlgili kazanım şöyledir:

"TAR.11.4.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı (1783), Fransız İhtilali (1789), Yaş Antlaşması (1792), Sırp İsyanı (1804), Viyana Kongresi (1815), Rum İsyanı (1821), Edirne Antlaşması (1829), Hünkar İskeleyi Antlaşması (1833), Balta Limanı Antlaşması (1838), Tanzimat Fermanı (1839), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Kırım Savaşı (1853-1856), Islahat Fermanı (1856), Paris Antlaşması (1856), Kanun-î Esasi'nin ilanı (1876), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878), Berlin Antlaşması (1878), Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması (1881), II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Trablusgarp Savaşı (1911), I. Balkan Savaşı (1912) ve II. Balkan Savaşı (1913) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir" (MEB, 2023, s. 35).

1774-1914 yılları arasındaki başlıca siyasi gelişmeleri ele alan "TAR.11.4.1." kazanımı için Erzurum Tabyalar (Erzurum), Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi (Kars), Gazi Ahmet Muhtar Paşa Konağı (Kars), Ramazan Tabyası (Ardahan), Sarayıçi Balkan Şehitliği (Edirne) geçmişin önemli temsilleri olarak uygun hüzün turizmi mekânlarından olmuştur.

İkinci olarak hüzün turizmi mekânları ile 2024 TDÖP öğrenme çıktılarıyla ilişkisi incelenerek Tablo 5'te verilmiştir:

Tablo 5 2024 TDÖP öğrenme çıktılarında hüzün turizmi mekânları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Çıktısı Sayısı	Öğrenme Çıktısı Kodu	Uygun Hüzün Turizmi Mekânı (f)
9. Sınıf	2	TAR. 9.2.2.	4
		TAR. 9.2.4.	3
10. Sınıf	6	TAR. 10.1.1.	12
		TAR. 10.2.2.	10
		TAR. 10.1.4.	6
		TAR. 10.2.5.	3
		TAR. 10.1.2.	1
		TAR. 10.3.5.	1
11. Sınıf	6	TAR. 11.3.1	18
		TAR. 11.1.1.	3
		TAR. 11.3.3.	3
		TAR. 11.2.2.	2
		TAR. 11.2.3.	1
		TAR. 11.3.2.	1

Tablo 5 incelendiğinde 2024 TDÖP'de en çok 10. Sınıf (6) ve 11. Sınıf (6) düzeylerinde öğrenme çıktısının hüzün turizmi mekânlarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Öğrenme çıktıları ile uygun mekân sayısının karşılaştırmasında, en yüksek değer 11. sınıftaki "TAR.11.3.1." (18) kodlu çıktıda olduğu; bunu 10. sınıftaki "TAR.10.1.1." (12), "TAR.10.2.2." (10) ve "TAR.10.1.4." (6) kodlu çıktıların izlediği görülmektedir. 18 mekânın kullanılabilceği "TAR. 11.3.1." kodlu kazanım şöyledir:

"TAR.11.3.1. 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin sonuçlarını tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirebilme

a) 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmeleri kaynaklara dayanarak çözümler.

b) 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerle ilgili olarak dönemin koşullarını fark eder.

c) 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin sonuçlarının günümüze etkilerini açıklar.

ç) 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklar" (MEB, 2024b, s. 62).

1908-1918 arasındaki Osmanlı gelişmelerini kapsayan bu kazanım, I. Dünya Savaşı'nı konu alan hüzün turizmi mekânlarının kullanımına uygun bir öğrenme çıktısıdır. Kahramanlık, vatan savunması ve millî direnişin temsilcilerinden olan "Nusrat Mayın Gemisi" (Çanakkale), "Havacılık Müzesi" (İstanbul), Conkbayırı Atatürk Zafer Anıtı" (Çanakkale), "Çanakkale 1915 Hilali Ahmer Hastanesi Canlandırma Alanı" (Çanakkale) ve "Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi" (Kars) gibi pek çok mekân bu öğrenme çıktısı kapsamında kullanılabilir hüzün turizmi mekânları arasında yer almaktadır.

Bir diğer öğrenme çıktısı olan "TAR.9.2.4." için 3 hüzün turizmi mekânının kullanılabilirliği belirlenmiştir. Öğrenme çıktısı şöyledir:

"TAR.9.2.4. Eski Çağ toplumlarındaki inançlar ile bilim ve sanat anlayışları arasındaki ilişkiyi yorumlayabilme

- Eski Çağ toplumlarındaki inançlar ile bilim ve sanat anlayışlarına ilişkin kaynakları inceler.
- Eski Çağ toplumlarındaki inançlar ile bilim ve sanat anlayışlarına ilişkin kaynaklarda verilen bilgileri bağlamından kopmadan sözlü, yazılı veya görsel biçimlere dönüştürür.
- Eski Çağ toplumlarındaki inançlar ile bilim ve sanat anlayışları arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2024b, s. 22).

Eski çağ medeniyetlerinin bilim ve sanat anlayışlarını ele alan bu öğrenme çıktısı için, bu medeniyetlerden izler taşıyan Ankara'daki "Gordion Antik Kenti", Antalya'daki "Xanthos Antik Kenti" ve Mersin'deki "Kanlı Divane Ören Yeri" uygun hüzün turizmi mekânları olarak belirlenmiştir.

2018 ve 2024 İTADÖP'de hüzün turizmi mekânları

9, 10 ve 11. Sınıflardan sonra 12. sınıf düzeyinde okutulan İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin 2018 ve 2024 programları incelenerek tablolar hâlinde sunulmuştur (Tablo 6):

Tablo 6 2018 İTADÖP kazanımlarında hüzün turizmi mekânları

Sınıf Düzeyi	Kazanım Sayısı	Kazanım Kodu	Hüzün Turizmi Mekânı (f)
12. Sınıf	11	İTA. 2.5.	38
		İTA. 1.1.	34
		İTA. 1.3.	15
		İTA 2.7.	14
		İTA. 2.1.	12
		İTA. 1.2.	3
		İTA. 2.4.	3
		İTA. 2.6.	2
		İTA. 5.2.	2
		İTA. 3.8.	1
		İTA. 8.1.	1

Tablo 6 incelendiğinde 2018 İTADÖP'de yer alan 11 kazanım için uygun hüzün turizmi mekânlarının bulunduğu görülmektedir. Bu kazanımlar arasında en çok (38) uygun hüzün turizmi mekânı tespit edilen "İTA. 2.5." kodlu kazanım şu şekildedir:

"İTA. 2.5. Düzenli ordunun kurulmasından Mudanya Ateşkes Antlaşması'na kadar meydana gelen gelişmeleri Türkiye'nin bağımsızlık sürecine katkıları açısından analiz eder.

- Düzenli ordunun kurulmasının gerekçeleri üzerinde durulur.
- Batı Cephesi'nde elde edilen askerî başarılar ve bu başarıların siyasi etkileri vurgulanır.

- c) Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na (1921 Anayasası) değinilir.
- ç) Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadele'deki yeri ile İstiklal Marşı'nın kabulü ve önemi üzerinde durulur.
- d) Maarif Kongresi'nin düzenlenmesi ve önemi vurgulanır.
- e) Tekâlif-i Milliye Emirleri'ne, bu emirlerin uygulanmasına ve Millî Mücadele sürecinde dış ülkelerden gelen yardımlara değinilir.
- f) Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'un Millî Mücadele'deki önemi üzerinde durularak Mustafa Kemal'in bu muharebelerin kazanılmasındaki rolü vurgulanır (MEB, 2018, s. 23).

Millî Mücadele'de düzenli ordunun kuruluşundan Mudanya Ateşkes Antlaşması'na uzanan gelişmeleri ele alan bu kazanım için, batı cephesinde Mustafa Kemal Atatürk ve beraberindekilerin savaşa dair değerlendirmelerini anlatan Kütahya'daki "Kırık Kağrı ve Üç Komutan Anıtı" ile İstiklal Savaşı şehitlerine adanan Afyonkarahisar'daki "Şuhut Şehitliği" ve "Albay Reşat Çiğiltepe Şehitliği"nin de aralarında bulunduğu toplam 38 hüzün turizmi mekânının kullanımı uygun görülmüştür.

"İTA. 1.2." kodlu bir diğer kazanım için 3 hüzün turizmi mekânının kullanımının uygun olduğu belirlenmiştir:

"İTA. 1.2. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu analiz eder.

a) II. Meşrutiyet'i hazırlayan fikrî, siyasi ve sosyal gelişmelere ve bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyetine değinilir.

b) Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti'nin sınırlarının değişmesine ve bu savaşların Osmanlı toplum yapısına etkilerine değinilir" (MEB, 2018, s. 21).

II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yapılan "Abide-i Hürriyet Anıtı" (Tekirdağ), Balkan Savaşları'nda şehit olanların anısına yapılan "Sarayıçi Balkan Şehitliği" (Edirne) ve Lüleburgaz'ın Bulgarlar'dan kurtuluşunu simgeleyen "Lüleburgaz Zafer Çeşmesi" (Kırklareli) mekânları, II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları'nı konu edinen kazanımda kullanılabilir hüzün turizmi mekânları olarak tespit edilmiştir.

Son olarak 2024 İTADÖP öğrenme çıktıları ile hüzün turizmi mekânlarının ilişkisi Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 2024 İTADÖP öğrenme çıktılarında hüzün turizmi mekânları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Çıktısı	Öğrenme Çıktısı Kodu	Uygun Hüzün Turizmi Mekânı (f)
12. Sınıf	6	İTA.12.1.2.	55
		İTA.12.1.3.	54
		İTA. 12.1.1.	31
		İTA.12.1.5.	3
		İTA.12.3.2.	2
		İTA.12.1.4.	2

Tablo 7 incelendiğinde 2024 İTAÖP'de yer alan 6 öğrenme çıktısı için uygun hüzün turizmi mekânlarının bulunduğu görülmektedir. Bu öğrenme çıktıları arasında yer alan "İTA.12.1.1." öğrenme çıktısı için 31 hüzün turizmi mekânının uygun olduğu belirlenmiştir:

"İTA. 12.1.1. Mustafa Kemal Paşa'nın kişilik özelliklerinin oluşmasında etkili olan unsurları çözümlenebilir

a) Mustafa Kemal Paşa'nın kişilik özelliklerini belirler.

b) Mustafa Kemal Paşa'nın yetiştiği dönemin koşullarını, aldığı eğitimi ve askerlik deneyimini belirler.

c) Mustafa Kemal Paşa'nın kişilik özellikleriyle bu özelliklerin oluşmasında rol oyna yan unsurlar arasında ilişki kurar (MEB, 2024a, s. 16).

Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerini ele alan bu kazanım kapsamında; Atatürk'ün ebedi istirahatgâhı "Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi", Uşak'taki "Atatürk ve Etnografya Müzesi", Samsun'daki "Onur Anıtı", Giresun'daki "Şebinkarahisar Atatürk Evi ve Müzesi" kullanılabilir hüzün turizmi mekânlarından bazılarıdır.

Son öğrenme çıktısı örneği olarak "İTA.12.1.5" için 3 hüzün turizmi mekânının kullanımının uygun olduğu belirlenmiştir:

"İTA.12.1.5. Atatürk Dönemi'nde meydana gelen dış siyasi gelişmeleri yeni devletin öncelikleri açısından karşılaştırabilme

- Atatürk Dönemi'nde meydana gelen dış siyasi gelişmeleri inceler.
- Atatürk Dönemi'nde meydana gelen dış siyasi gelişmeleri yeni devletin öncelikleri açısından benzer yönleriyle listeler.
- Atatürk Dönemi'nde meydana gelen dış siyasi gelişmeleri yeni devletin öncelikleri açısından farklı yönleriyle listeler (MEB, 2024a, s. 16).

Atatürk dönemi dış siyasi gelişmeleri konu edinen bu kazanım için Cumhuriyet'in uluslararası meşruiyetini ve Atatürk dönemi diplomatik başarılarını yansıtan sembolik alanlardan olan "Millî Mücadele ve Lozan Müzesi" (Edirne), "Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi" (Ankara) ve Lozan Anlaşmasına ait bazı kopyaların sergilendiği "İnönü Müzesi" (Malatya) bu kazanım için kullanılabilir hüzün turizmi mekânları olarak belirlenmiştir.

Sonuç, tartışma ve öneriler

Bu çalışmada Tarih (2023 ve 2024) ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (2018 ve 2024) öğretim programları kapsamında Türkiye'de kullanılabilir hüzün turizmi mekânlarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Programların kazanımları/öğrenme çıktılarıyla ilişkilendirilen 146 mekânı içerisinde en çok "mimari yapı" (92) ve "mezar" (49) kategorilerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Mimari yapı kategorisinde özellikle müzeler (50) ve anıtlar (29) öne çıkmaktadır. Mekânların illere göre dağılımı (81 ilin 44'ünde) incelendiğinde; Millî Mücadele ve I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı "Afyonkarahisar" (16), "Kütahya" (13), "Bursa" (12) ve "Çanakkale" (12) gibi illerin ön plana çıkmıştır. Bu sonuç, Light'ın (2017) savaş/çatışma alanlarının hüzün turizm araştırmalarındaki en fazla ele alınan alt türlerden biri olduğuna dair bulgusuyla örtüşmektedir. Buna karşın 37 ilde programlarda kullanılabilir uygun hüzün turizmi mekânı tespit edilememiştir. Bazı illerdeki bu yoğunluk, yerel tarih ve mekâna dayalı öğrenme için zengin olanak sağlarken, diğer 37 ilde hüzün turizmi mekânlarının kullanımını sınırlamaktadır.

Öğretim programlarının kendi içindeki karşılaştırmasına bakıldığında; hüzün turizmi mekânlarının en çok kullanılabilir kazanımın 2023 TADÖP' de (17) yer aldığı, yüzde olarak en çok kazanımın/öğrenme çıktısının 2024 İTADÖP'de (%37,5) bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2024 programlarında hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyellerinin arttığı görülmektedir. Bu durum, Dere vd. (2025) tarafından Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük programlarında hüzün turizmi mekânlarının incelendiği çalışmada da görülmüştür. İlgili çalışmada 2024 öğretim programlarında hüzün turizminin kullanım potansiyelinin arttığı belirlenmiştir.

Araştırma bulguları, hüzün turizmi mekânlarının tarih öğretimi için elverişli bir "okul dışı öğrenme ortamı" olduğunu doğrular niteliktedir. Alanyazında hüzün turizmi mekânlarının bilişsel ve duyuşsal faydaları (Biran vd., 2011; Kang vd., 2012) ve öğrencilerde empati, tarihsel düşünme ve yurttaşlık bilinci gelişimine katkıları (Cowan & Maitles, 2011; Berg & Stolare, 2024) sıkça vurgulanmaktadır. UNESCO'nun soykırım/holokost eğitimi çerçeveleri de müze, anıt ve tarihî

alan gezilerini eleştirel düşünme ve aktif yurttaşlık hedefleri için önermektedir (UNESCO, 2017). Bu çalışma, Türkiye bağlamında pedagojik kullanıma dair mekân envanteri ile programla ilişkilendirmeyi bir araya getirmesi bakımından literatürü tamamlayıcı niteliktedir.

Tür dağılımında mimari yapılar ve mezarların ağırlığı, Türkiye’de acı/çatışma mirasının çoğunlukla temsilleştirilmiş ve anıtsallaştırılmış formlar üzerinden öğretilebileceğine işaret etmektedir. Bu sonuç, hüzün turizminin sadece “ölümün gerçekleştiği yerler” değil, temsil ve hatırlama mekânları üzerinden de işlediğine dair kuramsal yaklaşımlarla uyumludur (Biran vd., 2011; Foley & Lennon, 1996; Seaton, 1996; Light, 2017). Aynı zamanda mezar, türbe ve şehitlik yoğunluğu, Türkiye’deki kolektif hafıza ve manevi sembollerin eğitimde güçlü bir şekilde yer bulma potansiyelini göstermektedir.

Sonuç olarak Türkiye’deki programlarda hüzün turizmi mekânlarının daha fazla yer bulması uluslararası literatürde yer bulan eğitim amaçlı hüzün turizmi araştırmalarına paralel şekilde önemli bir çalışma alanı potansiyeli sunmaktadır. Hüzün turizmi mekânlarının toplumsal hafızadaki önemli rolü, öğrencilerde sağladığı empati ve sorumluluk gelişimi vatandaşlık eğitimini destekleyecek bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Çalışma, doküman analizine dayandığı için önerilen eşleştirmeler uygulamalı bir çalışmayla test edilmemiştir. Ayrıca eşleştirmede kullanılan “Türkiye’deki Hüzün Turizmi Mekânları” listesi bir başvuru çerçevesi olduğundan, yerel güncellemeler ve erişim koşulları uygulamada farklılaşabilir. Bunlar araştırmacının sınırlı yönlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Bu çalışmanın bulguları, uygulamalı ve sonuç odaklı araştırmalar (yarı-deneysel veya saha çalışmaları) ile test edilip raporlanmalıdır.
2. Bu araştırmaların sonuçları değerlendirilerek tarih öğretim programlarına hüzün turizmi mekânları eklenebilir.

Kaynaklar

- Akbulut, O., & Ekin, Y. (2018). Savaş alanları turizmi: Birleşik Krallık (İngiltere) Savaş Alanları Kaynak Merkezi (UK Battlefield Resource Center) örneği ve Kurtuluş Savaşı savaş alanları turizm potansiyeli. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 105–142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/36249/327699>
- Ak-Çetin, D. A. (2020). Karanlık turizm ve kentsel keşif üzerine teorik bir karşılaştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1509–1526. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/251>
- Akoğlan-Kozak, M. A., & Bahçe, A. S. (2012). *Özel ilgi turizmi*. Detay Yayıncılık.
- Aksakallı, Z., Selçuk, G. N., & Işık, C. (2017). Nene Hatun Tarihi Milli Parkı’nın hüzün turizmi ve mabetleşme yönünden değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Özel Sayısı (IV)*, 215–240. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/31128/338064>
- Akyurt-Kurnaz, H., & Kılıç, B. (2016). İtici ve çekici faktörlerin hüzün turizmi destinasyonlarında memnuniyet ve sadakate etkisi: Çanakkale örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 139–164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/40235/479563>
- Akyurt-Kurnaz, H., Çeken, H., & Kılıç, B. (2013). Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 57–73. <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/110>
- Alaeddinoğlu, F., & Aliağaoğlu, A. (2007). Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 215–225. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/16792/174452>
- Alexandra, D. M., Alexandra, C., & Larisa, T. (2014). Dark tourism, Romania and Dracula: The perceptions of potential American tourists. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 23(1), 309–319. <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2014/n1/033.pdf>

- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50–64. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000045
- Aliağaoğlu, A. (2008). Savaş alanları turizmi için tipik bir yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı. *Millî Folklor*, 20(78), 88–104. <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=78&Sayfa=85>
- Aliağaoğlu, A., & Çiltepe, F. (2020). Kömür ve ölümün buluştuğu yer: Hüzün turizmi açısından Soma maden faciası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(Özel Sayı), 131–150. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/59390/811603>
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarının karşılaştırması üzerine teorik bir çalışma. *International Journal of Global Tourism Research*, 1(1), 1–13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijgtr/issue/31137/332049>
- Ambrosewicz-Jacobs, J., & Büttner, E. (2014). What can we learn from the dark chapters in our history? Education about the Holocaust in Poland in a comparative perspective *Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice*, 1(1), 1–20. <https://doi.org/10.7577/fleks.844>
- Andrews, K., Foster, S., Lenga, R.-A., Pettigrew, A., & Salmons, P. (2009). *Teaching about the Holocaust in English secondary schools: An empirical study of national trends, perspectives and practice*. Holocaust Education Development Programme, Institute of Education, University of London. https://pearsfoundation.org.uk/wp-content/uploads/Final-Report-Master-Document-19-October-2009-HIMONIDES_-1.pdf
- Assylkhanova, A., Mussina, K., Nagy, G., Nassanbekova, S., Kenzhin, Z., & Boros, L. (2025). The potential for dark tourism in Kazakhstan: An overview of the former concentration camps. *Tourism and Hospitality*, 6(1), 1–19. <https://doi.org/10.3390/tourhosp6010009>
- Atay, L., & Yeşildağ, B. (2010). Savaş alanları ve turizmi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 65–72. <http://aksarayibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/22555/241009>
- Auschwitz-Birkenau State Museum. (2025). *Education*. <https://www.auschwitz.org/en/education/>
- Aylan, S., & Kaya, İ. (2020). Bir hüzün turizmi destinasyonu olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi ziyaretçilerinin elektronik yorumlarının içerik analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 488–504. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/188>
- Bakioğlu, B., & Karamustafaoğlu, O. (2020). Okul dışı öğrenme ortamlarının öğretim sürecinde kullanımına yönelik öğrenci görüşleri. *Journal of Research in Informal Environments*, 5(1), 80–94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jrinen/issue/56091/680495>
- Baranaydın, D. (2016). Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında karanlık turizm: Yerel turistlere yönelik bir araştırma [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Bayram, İ., Oral, S., Erdoğan, T., & Bayraktar, Y. (2021). Hüzün turizmi kapsamında seyahat eden bireylerin motivasyon düzeylerinin incelenmesi: Ulucanlar Cezaevi Müzesi örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(80), 1144–1155. https://sssjournal.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=60172
- Belli, S., & Güneren-Özdemir, E. (2018). Sinop Cezaevi'nin hüzün turizmi çerçevesinde incelenmesi: TripAdvisor örneği. İçinde 1. *Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi* (s. 117). Sapanca, Türkiye. <https://ingant.subu.edu.tr/tr/1-ingant-bildiri-kitapciği>
- Berg, M., & Stolare, M. (2024). School trips to historical sites: Students' cognitive, affective and physical experiences from visits to Auschwitz. *History Education Research Journal*, 21(1), 3. <https://doi.org/10.14324/HERJ.21.1.03>
- Bigley, J. D., Lee, C. K., Chon, J., & Yoon, Y. (2010). Motivations for war-related tourism: A case of DMZ visitors in Korea. *Tourism Geographies*, 12(3), 371–394. <https://doi.org/10.1080/14616688.2010.494687>
- Bilge, F. A., & Küçükkaraca, T. (2022). Anıtkabiri ziyaret eden yerli turistlerin iç turizm talebine etkisinin hüzün turizmi kapsamında değerlendirilmesi. *Çatalhöyük International Journal of Tourism and Social Research*, 9, 1–16. <https://doi.org/10.58455/cutsad.1169981>
- Biran, A., & Poria, Y. (2012). Re-conceptualising dark tourism. In R. Sharpley & P. Stone (Eds.), *The contemporary tourism experience: Concepts and consequences* (pp. 59–70). Routledge.
- Biran, A., Poria, Y., & Oren, G. (2011). Sought experiences at (dark) heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 820–841. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.12.001>
- Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O., & Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı'nı ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3(4), 12–23.

- Blom, T. (2000). Morbid tourism—A postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 54(1), 29–36. <https://doi.org/10.1080/002919500423564>
- Bowman, M. S., & Pezzullo, P. C. (2010). What's so "dark" about "dark tourism"?: Death, tours, and performance. *Tourist Studies*, 9(3), 187–202. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468797610382699>
- Bristow, R. S., & Newman, M. (2005). Myth vs. fact: An exploration of fright tourism. In K. Bricker (Ed.), *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium* (pp. 215–221). US Department of Agriculture, Forest Service, Northeastern Research Station.
- Buharalı, S. (2017). Anıtlarla sosyal bilgiler öğretimi (Ankara örneği) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bulut, Z., & Demirel-İli, N. (2022). Türkiye ve dünyadaki "hüzün turizmi" çalışmalarının bibliyometrik analizi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(1), 67–88. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turibder/issue/68380/1066284>
- Busby, G., & Devereux, H. (2015). Dark tourism in context: The diary of Anne Frank. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 6(1), 27–38. <https://www.semanticscholar.org/paper/DARK-TOURISM-IN-CONTEXT%3A-THE-DIARY-OF-ANNE-FRANK-Busby-Devereux/f1d3ba85033ffda94ec319256816464a4045fd18>
- Cavlak, N., & Cop, R. (2019). Yerli ve yabancı turist deneyimi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı milliyet temelinde bir analiz. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(3), 163–173. <https://doi.org/10.17123/atad.656006>
- Cohen, E. H. (2011). Educational dark tourism at an in populo site: The Holocaust Museum in Jerusalem. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 193–209. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.08.003>
- Cooper, M. (2006). The Pacific War battlefields: Tourist attractions or war memorials?. *International Journal of Tourism Research*, 8(3), 213–222. <https://doi.org/10.1002/jtr.566>
- Cowan, P., & Maitles, H. (2011). "We saw inhumanity close up": What is gained by school students from Scotland visiting Auschwitz?. *Journal of Curriculum Studies*, 43(2), 163–184. <https://doi.org/10.1080/00220272.2010.542831>
- Çatır, O. (2017). Savaş alanı turizmi: Bir literatür taraması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 241–252. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/4>
- Çetinsöz, B. C., & Temiz, G. (2016). Alternatif bir turizm türü olarak Türkiye'nin karanlık (dark) turizm potansiyeli. *International Multidisciplinary Congress of Eurasia Proceedings*, 2, 507–517.
- Çevik, S. (2023). Yeni bir alt niş olarak "edebî hüzün turizmi" üzerine kavramsal bir inceleme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 26(2), 267–302. <https://doi.org/10.55931/ahbvtfd.1383638>
- Çiçek, Ö., & Saraç, E. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarındaki yaşantıları ile ilgili görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 504–522. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59420/853396>
- Çiftçi, G., Küçükaltan, D., & Yetgin, D. (2015). Savaş, barış ve turizm perspektifinde Çanakkale örneği. İçinde 16. Ulusal Turizm Kongresi bildiriler kitabı (ss. 924–935).
- Daugbjerg, M. (2011). Playing with fire: Struggling with "experience" and "play" in war tourism. *Museum & Society*, 9(1), 17–33. <https://doi.org/10.29311/mas.v9i1.171>
- Dere, F., & Çifçi, T. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının pedagojik katkılarına ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 11(4), 681–695. <https://doi.org/10.30703/cije.1116818>
- Dere, İ., & Gökçınar, B. (2025). Exploring Turkish preservice teachers' perspectives on out-of-school learning environments: Benefits, challenges, and educational implications. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/14729679.2025.2585200>
- Dere, İ., Hatipoğlu, Ş. C., & Hatipoğlu, C. (2025). Hüzün turizmi mekânlarının ortaokul tarih öğretiminde kullanım potansiyelinin öğretim programları üzerinden değerlendirilmesi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 55, 41–67. <https://doi.org/10.32003/igge.1663978>
- Dimitrovski, D., Milutinović, S., & Đukić, Đ. (2014). Dark tourism as educational tool: The Kragujevac October memorial park. In *Higher education in function of sustainable development of tourism in*

- Serbia and Western Balkans: Proceedings of the first international conference (s. 191–198). Užice, Srbistan. <https://scidar.kg.ac.rs/handle/123456789/17963>
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları. *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 1–21.
- Dresler, E. (2023). Multiplicity of moral emotions in educational dark tourism. *Tourism Management Perspectives*, 46, 101094. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101094>
- Dresler, E., & Fuchs, J. (2021). Constructing the moral geographies of educational dark tourism. *Journal of Marketing Management*, 37(5–6), 548–568. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2020.1846596>
- Dunkley, R., Morgan, N., & Westwood, S. (2011). Visiting the trenches: Exploring meanings and motivations in battlefield tourism. *Tourism Management*, 32(4), 860–868.
- Durdukoca, Ş. F. (2023). Okul dışı öğrenme ortamları ve faaliyetlerine yönelik temel eğitim öğretmen adaylarının görüşleri ve yeterlik algıları. *EKEV Akademi Dergisi*, 93, 421–442. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1216456>
- Emekli, G. (2021). Coğrafya, turizm, kültür ilişkilerinin turizm coğrafyasına yansımaları ve kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 405–428. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/66431/1017209>
- Ergün, C., & Oktay, K. (2022). Türkiye’de mevcut ve potansiyel hüzün turizmi alanları üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 15–24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akmyosb/issue/74850/1173822>
- Ertürk, M. (2018). Kıbrıs Türk Millî Mücadele Dönemi’nden miras: KKTC’nin hüzün turizmi potansiyeli. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 57–73. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/44>
- Foley, M., & Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 198–211. <https://doi.org/10.1080/13527259608722175>
- Flennegård, O., & Mattsson, C. (2021). Teaching at Holocaust memorial sites: Swedish teachers’ understanding of the educational values of visiting Holocaust memorial sites. *Power and Education*, 13(1), 43–57. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1757743821989380>
- Gatewood, J., & Cameron, C. (2004). Battlefield pilgrims at Gettysburg National Military Park. *Ethnology*, 43(3), 193–216. <https://doi.org/10.2307/3774062>
- Genç, V., & Gülertekin-Genç, S. (2021). Hüzün turizmi ve hüzün turist motivasyonları. İçinde E. Tören (Ed.), *Kültür turizmi motivasyonları* (s. 51–73). Gazi Kitabevi.
- Grinfelde, I., & Veliverronena, L. (2021). Uncomfortable and worthy: the role of students’ field trips to dark tourism sites in higher education. *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), 469–480. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1867560>
- Güncü, A., & Güneş, E. (2017). 1939 depremi ile afet yeri olan Erzincan’ın hüzün turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma. *Turkish Studies*, 12(29), 251–270. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12283>
- Hartmann, R., Lennon, J., Reynolds, D. P., Rice, A., Rosenbaum, A. T., & Stone, P. R. (2018). The history of dark tourism. *Journal of Tourism History*, 10(3), 269–295. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2018.1545394>
- Holguin, S. (2005). “National Spain invites you”: Battlefield tourism during the Spanish Civil War. *The American Historical Review*, 110(5), 1399–1426. <https://academic.oup.com/ahr/article-abstract/110/5/1399/75915?redirectedFrom=fulltext>
- Ilgar, R. (2015). Mabetleşen bir mekân: Gelibolu Yarımadası tarihi savaş alanları turizmi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13(19). <https://doi.org/10.17518/caty.84486>
- Israfilova, F., & Khoo-Lattimore, C. (2019). Sad and violent but I enjoy it: Children’s engagement with dark tourism as an educational tool. *Tourism and Hospitality Research*, 19(4), 478–487. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1467358418782736>
- Jang, K., Sakamoto, K., & Funck, C. (2021). Dark tourism as educational tourism: the case of ‘hope tourism’ in Fukushima, Japan. *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), 481–492. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1858088>
- Kaiser, W. (2010). Gedenkstättenpädagogik heute: Qualifizierung von Fachkräften in der historisch-politischen Bildung an Gedenkstätten und anderen Orten der Geschichte des Nationalsozialismus. In B. Thimm, G. Kößler, & S. Ulrich (Ed.), *Verunsichernde Orte. Selbstverständnis und Weiterbildung in der Gedenkstättenpädagogik* (s. 19–24). Brandes & Apsel.
- Kang, E. J., Scott, N., Lee, T. J., & Ballantyne, R. (2012). Benefits of visiting a “dark tourism” site: The case of the Jeju April 3rd Peace Park, Korea. *Tourism Management*, 33(2), 257–265. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.03.004>

- Kaya, O. (2006). Ölüm turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden turistlerin ziyaret motivasyonlarını anlamaya yönelik bir araştırma ve sonuçları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kılıç, B. (2021). Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu yönünden değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73–82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bauniibfd/issue/63298/931143>
- Kılıç, B., & Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Millî Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 209–232. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/24244/257032>
- Kır, H., Kalfaoğlu, M., & Aksu, H. H. (2021). Matematik öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanımına yönelik görüşleri. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 8(1), 59–76. <https://doi.org/10.17278/ijesim.839925>
- Köleoğlu, N. (2018). Hüzün turizmi ve Gelibolu tarihi alan bölgesinde yaşayan yerel halk üzerindeki etkisinin kümeleme analizi ile modellenmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 144–153. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/34559/329828>
- Köseoğlu, A., & Sezgin, M. (2024). Hüzün turizmi kapsamında Çanakkale savaş alanlarının değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 165–173. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akmyosb/issue/89541/1604833>
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.
- Lennon, J. J., & Foley, M. (2000). *Dark tourism*. Continuum.
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275–301. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>
- Magano, J., Fraiz-Brea, J. A., & Leite, Â. (2022). Dark tourists: Profile, practices, motivations and wellbeing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 12100. <https://doi.org/10.3390/ijerph191912100>
- Manca, S., Raffaghelli, J. E., & Sangrà, A. (2023). Participating in professional development programmes or learning in the wild? Understanding the learning ecologies of Holocaust educators. *British Educational Research Journal*, 50(1), 307–330. <https://doi.org/10.1002/berj.3927>
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- McMichael, W. D. Y. (2024). Observations of educational tourism utilizing dark tourism: Emphasizing human interactions within recovering communities. *Journal of Radiation Research*, 65(Suppl. 1), i15–i23. <https://doi.org/10.1093/jrr/rrae022>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (12. sınıf)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2023). *Tarih dersi öğretim programı (9, 10 ve 11. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024a). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (12. sınıf)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024b). *Tarih dersi öğretim programı (9, 10 ve 11. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Mutlu, Ç., & Şahin Ören, T. (2023). Dark turizm üzerine bibliyometrik bir analiz. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 7(2), 129–142. <https://doi.org/10.30625/ijctr.1392155>
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Oğuz-Haçat, S., & Topal, M. (2023). Okul dışı öğrenme ortamı olarak mezarlıklar. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 212–225. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubad/issue/82234/1206004#:~:text=Okul%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20C3%B6%C4%9Frenme%20ortamlar%C4%B1ndan%20mezarl%C4%B1klar,Yerel%20tarih%20mezarlar%C4%B1n%20hikayelerinde%20gizlidir.>
- Okuyucu, A., & Erol, F. (2018). Savaş alanları turizmine yönelik motivasyon, duygu ve deneyimler: Metristepe ve İnönü şehitlikleri-Bozüyük örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 1–17. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000195
- Oren, G., & Shani, A. (2012). The Yad Vashem Holocaust Museum: Educational dark tourism in a futuristic form. *Journal of Heritage Tourism*, 7(3), 255–270. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2012.701630>

- Özdemir, F., & Çakmak, T. F. (2022). Hüzün turizmi üzerine bibliyometrik bir analiz. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 389–406. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guntad/issue/72737/1026021>
- Özçelik, H. (2012). Gelibolu-Waterloo karşılaştırması yoluyla Türkiye’de keder turizmi potansiyeli analizi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Ö., Avcı, M., & Karakuş, N. (2016). A study the evaluation of alternative tourism opportunities in Fethiye destination. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 21–26. <https://jotags.net/index.php/jotags/article/view/149>
- Öztürk, A., & Bayrak, D. (2018). Çanakkale Şehitlikleri örneği üzerinden yapı/mekân ve bellek/duygu ilişkisi. *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 4(13), 1340–1353.
- Rojek, C. (1991). *Ways of escape: Modern transformations of leisure and travel* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Glasgow.
- Saha, V., & Husain, R. (2025). The state of dark tourism research: a systematic review and agenda for future studies. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 30(7), 956–982. <https://doi.org/10.1080/10941665.2025.2470658>
- Sann, R., Lai, P. C., Liaw, S. Y., & Chen, C. T. (2024). The nature of electronic complaints about dark tourism destinations: a machine learning approach. *Journal of Heritage Tourism*, 20(1), 107–129. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2024.2399208>
- Seaton, A. V. (1996). Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 234–244. <https://doi.org/10.1080/13527259608722178>
- Sezen-Doğancılı, O., & Civelek-Oruç, M. (2016). Cezaevlerinin müzeye dönüşüm süreci: Sinop Cezaevi örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 268–284. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.234221>
- Sharma, N., & Martini, A. (2024). Dark tourism geographies: Ontological, epistemological and axiological perspectives. *Tourism Geographies*, 27(3–4), 589–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2319103>
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (E. Dinç, Ed.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Slade, P. (2003). Gallipoli thanatourism: The meaning of ANZAC. *Annals of Tourism Research*, 30(4), 779–794. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00025-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00025-2)
- Smith, V. L. (1998). War and tourism: An American ethnography. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 202–227. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00086-8](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00086-8)
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), 145–160.
- Strange, C., & Kempa, M. (2003). Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 386–405. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00102-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00102-0)
- Sun, J., & Lv, X. (2025). Understanding dark tourism rituality (DTR): Scale development and validation. *Current Issues in Tourism*, 28(10), 1647–1662. <https://doi.org/10.1080/13683500.2024.2345822>
- Sutter, D. S. (1994). How to plan an educational visit to a historic site. *Teaching History*, 19(2), 71–76. <https://doi.org/10.33043/TH.19.2.71-76>
- Tanrısevdi, A., & Çavuş, Ş. (2003). Özel ilgi turizmi ve özel ilgi turizmi kapsamında Kuşadası ve çevresinde var olan potansiyel kaynaklar üzerine kuramsal bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 9–22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53055/702608>
- Tarlow, P. E. (2005). Dark tourism: The appealing ‘dark’ side of tourism and more. In M. Novelli (Ed.), *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases* (pp. 47–58). Amsterdam: Elsevier.
- Thimm, B., Köbler, G., & Ulrich, S. (2010). Einführung. In B. Thimm, G. Köbler & S. Ulrich (Eds.), *Verunsichernde Orte. Selbstverständnis und Weiterbildung in der Gedenkstättenpädagogik* (pp. 9–18). Brandes & Apsel.
- Türk, O. (2023). Savaş alanlarına yönelik algılanan destinasyon imajının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde destinasyon aidiyetinin rolü: Muş Malazgirt Savaş Alanı örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(48), 310–333. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1221284>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2017). *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071>
- Varnajot, A., & Salim, E. (2024). The hauntology of climate change: Glacier retreat and dark tourism. *Tourism Geographies*, 27(1), 102–119. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2328607>

- Yazıcı, H., Ertürk, A., & Kulaca, I. (2023). Okul dışı öğrenme etkinliklerine bir örnek: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı gezisi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1–20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/78543/1196670>
- Yıldırım, Y., & Top, M. (2024). Depremzedelerin hüzün turizmi bağlamında bir deprem müzesini ziyaret etme motivasyonlarının incelenmesi: Düzce ili örneği. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 13(1), 7–35. <https://doi.org/10.7460/turar.1421602>
- Yıldız, Z., Yıldız, S., & Aytemiz, L. (2015). Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 390–407. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/8766/109472>
- Yılmaz, C. (2009). Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 1–15. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2437/31186>
- Yılmaz, H., & Eşitti, B. (2023). Destinasyon pazarlama, destinasyon çekiciliği ve turizm gelişimi aracı olarak hüzün turizmi: Ankara ili örneği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 26(1), 65–90. <https://doi.org/10.55931/ahbvtfd.1281330>
- Yousaf, S., & Kim, J. M. (2023). Dark personality traits and dark tourism sites: Analysis of review generation and consumption behaviors. *Tourism Management Perspectives*, 49, 101190. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101190>
- Zachrich, L., Weller, A., Baron, C., & Bertram, C. (2020). Historical experiences: A framework for encountering complex historical sources. *History Education Research Journal*, 17(2), 243–275. <https://doi.org/10.14324/HERJ.17.2.08>